

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

Šikana na základní škole – možnosti prevence

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. et Mgr. Vendula Jašková

Vypracovala:

Lenka Mikšíková

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Šikana na základní škole – možnosti prevence“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 30. 4. 2010

.....
Podpis

Poděkování

Děkuji paní Mgr. et Mgr. Vendule Jaškové za odborné vedení, pomoc a cenné rady, které mi poskytla při vypracování mé bakalářské práce.

OBSAH

Úvod	3
1. Šikana	5
1.1 Vymezení pojmu šikana, vývojová stadia šikany	5
1.2 Původ a příčiny šikany	10
1.3 Protagonisté šikany	12
2. Školní klima z pohledu prevence šikany	15
2.1 Klima školy	15
2.2 Klima třídy	17
2.3 Třída jako sociální skupina	20
3. Prevence šikany	23
3.1 Druhy prevence	24
3.2 Schéma prevence školních šikan	25
3.3 Program proti šikanování	28
4. Komparace minimálních preventivních programů	31
4.1 Cíl práce	31
4.2 Úkoly práce	31
5. Metodika a zpracování výsledků	32
5.1 Charakteristika souboru	32
5.2 Použité metody	33

6. Výsledky a diskuse	34
6.1 Vyhodnocení komparace minimálních preventivních programů	34
6.2 Případová studie	40
6.3 Vyhodnocení pozorování	43
6.4 Vyhodnocení rozhovoru	45
Závěr	47
Resumé	49
Anotace	50
Seznam použité literatury	51
Seznam příloh	53

Úvod

„Není nic důležitějšího – mravně, psychologicky i pedagogicky – než aby měly děti ve škole pocit bezpečí před vrstevnickou agresí“. (Říčan, 1995, s. 75).

V posledních letech se často setkáváme s pojmem šikana. O šikaně se mluví nejčastěji v souvislosti se školstvím. I proto jsem si vybrala jako téma své práce „Šikana na základní škole – možnosti prevence“.

Osobně si myslím, že je důležité, aby se o tomto závažném onemocnění vztahů třídy ve škole vědělo a mluvilo, aby lidé, kteří pracují s žáky, věděli, co šikana je a co není. Dále je nutné, aby uměli včas rozpoznat varovné signály a včasným zásahem dokázali šikanu ze své třídy nebo školy odstranit. Součástí je i povědomí o možnostech následné péče se třídou, která šikanu zažila. Je důležité, aby pedagogové věděli, co mohou nabídnout třídě (oběti nebo obětem šikany, agresorovi nebo agresorům šikany i všem zúčastněným ve třídě a také rodičům), kde šikana byla a dokázali na žáky této třídy působit pomocí technik, her a speciálních programů v rámci poradenského systému na škole nebo díky jiným odborníkům, kteří se touto problematikou zabývají. Díky tomu pak často pomohou napravit většinu toho, co šikana způsobila a nastaví tak nové a zdravější klima třídy odolnější proti šikaně.

V současné době se na každé škole dbá na prevenci šikany neboli předcházení tohoto problému. Každý ředitel školy by měl mít na svém pracovišti školního metodika prevence sociálně patologických jevů. Jedním z jeho úkolů je vypracování minimálního preventivního programu, se kterým jsou pak seznámeni všichni pedagogové školy, žáci, rodiče a ostatní pracovníci školy. V tomto programu je sepsána strategie prevence sociálně patologických jevů na škole, mezi kterou šikana patří. Součástí je i krizový plán a školní program proti šikanování.

Díky své bakalářské práci jsem se mohla blíže seznámit s náplní práce školního metodika prevence a nahlédla do minimálních preventivních programů jedné brněnské základní školy. Tato škola se snaží ve svých třídách o upevňování dobrých vztahů mezi

žáky a učitelé a celkově se v rámci prevence zaměřuje na klima třídy. Ve škole mají zkušenost s řešením šikany v pokročilém stadiu a jsou si plně vědomi toho, co šikana může způsobit, pokud se neodhalí v zárodku.

V praktické části se budu zabývat srovnáním dvou minimálních preventivních programů – program sepsaný před prvním závažným řešením šikany a poté v novém školním roce následný, nově vypracovaný program. Dále se budu zabývat případovou studií konkrétního řešení šikany pokročilého stupně na této škole a následnou péčí se třídou, kde bylo vážně narušeno klima třídy.

Téma této bakalářské práce bylo pro mě velmi zajímavé a přínosné. Jsem ráda, že jsem se mohla s touto problematikou blíže seznámit a bylo mi umožněno zúčastnit se i preventivních hodin, ve kterých se učitelé zabývali upevňováním dobrých vztahů ve své třídě a zlepšovali tak celkově i klima třídy. Průběh jedné z hodin zařazuji do své praktické části.

1. Šikana

1.1 Vymezení pojmu šikana, vývojová stadia šikany

Slovo šikana má původ ve francouzském „chichane“, což v překladu znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávaní je pro nic za nic čekat atd. (Říčan, 1995, s. 25).

Šikana je problém, který se netýká jen dospělých, ale týká se ve velké míře i dětí a je problémem aktuálním. Šikana se ve svých zárodcích vyskytuje téměř na každé škole, a proto tomuto jevu musíme věnovat zvláštní pozornost.

Stanislav Bendl vyjádřil názor že „Šikana ve škole je zřejmě stejně stará, jako škola sama, neboť vždy docházelo k přestupkům, že „silnější“ ubližovali „slabším“. Příklad tzv. křtících praktik ukazuje, že školní šikana není záležitostí poslední doby, nýbrž, že k projevům šikanování docházelo již v dobách dávno minulých“. Bendl srovnává šikanu dříve a dnes a uvádí, že oproti dřívější době vykazuje dnešní šikana některé znaky, které jsou alarmující. Udává především vzrůstající počet případů šikany, snižování věkové hranice agresorů, zvýšenou brutalitu, agresí a rafinovanost šikany. (Bendl, 2003, s. 15).

Dříve, než se budeme zabývat samotným vymezením pojmu šikana, je důležité od sebe odlišit dvě slova a to škádlení a šikana. A proč? Mnohdy se ve škole setkáme s případem, kdy si jedno dítě dělá legraci z druhého, různě se postrkují a občas si i řeknou pár nepěkných slov. Jaký je tedy rozdíl mezi šikanováním a škádlením? Vnitřní rozdíl je veliký. Jestliže svého kamaráda škádlím, tak očekávám, že to bude legrace nejen pro mě, ale i pro něj. Ale když vidím, že to jako legraci nebere, že je zraněný, tak pocítím lítost a omluvím se mu. U šikany je to obráceně. Agresor chce druhému ublížit, chce ho ranit. A má z toho radost. Nejenom, že se mu neomluví, ale své chování opakuje. A většinou násilí stupňuje. Když někdo někoho škádlí a on mu jasně řekne, aby toho nechal, tak to musí respektovat. Jinak se jedná o porušování práva druhého člověka. A to už má k šikanování blízko. Naše práva končí tam, kde začínají práva

druhého. Aby člověk dokázal tyto dva fenomény rozlišit v praxi, je potřeba, aby znal kromě jiného několik vrstev speciální teorie šikanování, měl zkušenosti s řešením násilí mezi vrstevníky a byl morálně inteligentní. (MIS, 2008, s.10).

Šikanování je charakterizováno v Metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/2008-6, „jako jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrášovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti. (Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 24 246/2008-6).

V knize Michala Koláře Skrytý svět šikanování ve školách najdeme definici „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“. (Kolář, 1997, s. 20).

Ve své publikaci definuje Eva Gajdošová šikanu takto: „O šikanování hovoříme tehdy, když jedno dítě nebo skupina dětí říká druhému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije ho, kope, vyhrožuje mu, zamyká ho v místnosti apod. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné se bránit. Jako šikanování mohou být označeny také opakované poznámky nebo posměšky o rodině. Za šikanování neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky zdatných soupeřů“. (Gajdošová, 2006, s. 32).

David Fontana uvádí: „Již v ranném věku se některé děti snaží získat moc nad svými druhy zjevným nebo skrytým šikanováním. Šikanování je úmyslná snaha získat psychologickou nebo společenskou a hmotnou výhodu nad jinými jedinci prostřednictvím ubližování, hrozeb, výsměchu a zastrašování. Šikanování probíhá jak v prostorách školy, tak mimo ni a může postihnout děti každého věku, od počátku až do konce školní docházky“. Také uvádí, že výzkumy z devadesátých let 20. století ukazují, že asi jedno ze čtyř dětí je v některém období účastno šikanování buď jako oběť, nebo jako trýznitel (příčemž trýznitelů bývá více v poměru 3:2), a že většina případů šikanování trvá nejméně 12 měsíců. (Fontana, 1997, s. 302).

Z různých průzkumů a studií shrnul údaje Chris Kyriacou, který odhaduje, že 20% žáků se v určité etapě svého školního života stane obětí šikany. Klade však důraz na to, že posouzení závažnosti šikanování není v intenzitě či hrubosti útoku, tedy způsobu týrání, ale především v dopadu na oběť. I dlouhodobé slovní napadání či urážky mohou vést k reakci rovnající se náhlé traumatické události. (Kyriacou, 2005, s. 27-28).

V roce 2005 – 2007 proběhl na pilotních školách v České republice tříletý projekt, jehož cílem bylo ověřit metody budování bezpečného klimatu na školách a boje proti šikaně. Odborným garantem projektu „Minimalizace šikany“ byl PhDr. Michal Kolář, uznávaný odborník na danou problematiku. V úvodní části projektu proběhlo dotazníkové šetření s 1358 žáky. Výzkum ukázal, že 40 % žáků na školách bylo šikanováno a přes 44 % dětí se stalo svědkem šikany. Dle výzkumu jsou nejčastější formou šikany posmívání, pomluvy a nadávky. Fyzickou šikanou jako je fackování, kopání či rány pěstí, trpí nejméně každý desátý šikanovaný žák. 21 % dětí je šikanováno každý den. Nejčastěji šikanovanému pomohla třídní učitelka nebo kamarádi. Bohužel se zjistilo, že ve 21% případů nepomohl oběti šikanování nikdo. Výskyt šikany na českých školách v překvapivě vysoké míře okolo 40 % potvrdily také výzkumy, které proběhly v roce 1999 – 2001, provedené různými týmy a dle odlišných metodik. (MIŠ, 2008, s. 26).

Vývojová stadia šikany

Michal Kolář hovoří v knize Bolest šikanování o šikaně jako o chorobě, popisuje zákonitosti nákazy „virem“ šikanování a ukazuje na síly, které k negativním změnám ve skupině vedou. Snaha léčit skupiny zasažené šikanováním ho přivedla k nutnosti rozlišovat různé vývojové stupně choroby. Jednotlivá stadia totiž vyžadovala odlišné způsoby zásahů. Proto strukturuje vývoj tohoto onemocnění skupiny do pěti vývojových stupňů šikanování a to:

• První stadium: zrod ostrakismu

Mezi pedagogy i rodiči je velmi rozšířená představa, že ke zrodu šikanování jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky, například přítomnost patologického sadisty a absence kázně. Avšak podmínky ke vzniku šikany mohou být zcela běžné a nenápadné a mohou se objevit téměř v každé skupině. První stadium je charakteristické tím, že se objeví jeden žák, který je nejméně oblíbený, ostatní ho více či méně odmítají, pomlouvají ho, nebaví se s ním. V odborné literatuře se takový jedinec označuje jako obětní beránek, černá ovce, outsider. apod. Zde již vyvstávají první zárodky šikany – ostrakismu. Ostrakizmu lze předejít cílevědomou prací se vztahy mezi žáky a upevňováním těchto vztahů.

• Druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil. Tehdy se manipulace přitvrzuje a upevnění soudružnosti skupiny jde na účet obětního beránka. Další vývoj ve skupině závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. Jestliže ve skupině převažují žáci s pozitivními morálními hodnotami, panují zde kamarádské vztahy a existuje soudružnost, pak se pokusy o šikanování nezdaří. Jestliže však ve skupině není dostatek žáků s pozitivními morálními hodnotami, může šikana ve skupině pokračovat a dochází k jejímu stupňování.

• **Třetí stadium: klíčový moment - vytvoření jádra**

Pokud se nepostaví pevná hráz a nezastaví šikana v prvním a druhém stadiu, utvoří se skupinka agresorů, takové „úderné jádro“. Tato skupinka začne systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. Pokud se v tomto stadiu nezformuje silná pozitivní podskupina, tažení tyranů může nerušeně pokračovat. Je-li však ve skupině stejně silná pozitivní podskupina, může se šikana dočasně zastavit. Rovnováha sil se lehce zvrtně, například po příchodu dalšího agresora nebo typické oběti z jiné školy.

• **Čtvrté stadium: většina přijímá normy agresorů**

Když není ve skupině silná férová podskupina, může činnost jádra agresorů bez odporu pokračovat. Normy agresorů jsou skupinou přijaty a stanou se nepsaným zákonem. Je to doba, ve které získá neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Následkem toho dochází ve skupině k šokující proměně, která se dá přirovnat k viru, který přemůže buňku a plně ji ovládne. Navenek zůstává buňka zachována, avšak místo aby organismus podporovala, zevnitř ho rozkládá. Ve skupině dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. Zcela ustupuje do pozadí vše, co říkají pedagogové. Celá skupina včetně hodných a slušných žáků se začne chovat krutě, aktivně se zapojuje do týrání spolužáka a každý jednotlivec při tom prožívá pocit uspokojení.

• **Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana**

Pokud nepřijde podpora zvenčí, dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stadia vykořisťování. V tomto stadiu jsou normy agresorů přijaty nebo alespoň respektovány všemi, popř. téměř všemi členy skupiny a skupina se rozdělí na otrokáře a otroky. Otrokáři využívají na otrocích vše, co je využitelné a to od materiálních hodnot po jejich tělo, city, školní znalosti a rozumové schopnosti. Největším důkazem moci nad těmito otroky je to, že jim otrokáři způsobují bolest a oni nejsou schopni odporovat a bránit se. Agresoři ztrácejí postupně zbytky zábran a smysl pro realitu a mají nutkání k opakování násilí. Zbytky lidskosti jsou vytěsněny alternativní identitou, čili druhým já, v němž není místo pro soucit s utrpením a kde zcela chybí pocit viny. Neúnosnost svého postavení otroci řeší únikem do nemoci, záškoláctvím, pokusem o sebevraždu. Na tomto stadiu destrukce je hrůzné to, že jej naprosto všichni členové skupiny přijmou za své nebo je alespoň zcela respektují. (Kolář, 2005, s. 35 - 43).

1.2 Původ a příčiny šikany

Šikanování není ničím novým. Dětská agresivita je problém celosvětový a její prevence a řešení se stalo předmětem mnoha výzkumných prací. Tento jev existoval vždy v nějaké podobě i u nás. Šikana bývá velmi často skrytá, bývá obtížné ji zjistit, získat o ní pravdivé informace a nenechat se svést na falešnou stopu. Ještě obtížnější je šikanu řešit, neboť jejím důsledkem je patologie sociálních vztahů mezi žáky. (Kolář, 2005, s. 15).

Šikana je zvláštním případem agrese. Jestliže chceme šikanu správně pochopit a dokázat ji definovat, musíme stručně nastínit teorii lidské agrese. Začneme náhledem do přírody a zjistíme, že se mnoho živočichů chová agresivně k jinému živočišnému druhu a to z důvodu přežití svého a své rodiny nebo k uspokojení hladu. Toto pojetí však musíme zúžit na tzv. vnitrodruhovou agresi, tj. vzájemné napadání se mezi příslušníky stejného druhu, na agresi mezi lidmi. Agresivita není nějaká nezničitelná energie, která by se musela nutně vybit. Když ji nebudeme provokovat, mohou instinkty klidně odpočívat. Instinkty u člověka se dají různým způsobem usměrnit, aby byly méně nebezpečné. Na základě instinktivní výbavy se agresivní sklony u člověka utvářejí v prvních letech života. Říčan se ve své knize odvolává na psychiatra Stanislava Grofa, který říká, „že krutost, se kterou lidé někdy jednají, není dost dobře vysvětlitelná jako reakce na cokoli, co dítě potká od narození. Žádná událost v běžném životě není podle něj tak zlá, aby se v ní dala hledat příčina brutality, s jakou se setkáváme třeba u některých sadistických vrahů. Jedině síla prožitků ve chvílích, kdy se lidský plod prodírá porodními cestami a přitom cítí, že mu jde o život, může prý vysvětlit hrůzy agrese, kterou je člověk schopen použít proti svému bližnímu: Když je člověk doopravdy zlý, tak vlastně znovu prožívá, aniž o tom ví, svůj porod a chová se, jako by mu šlo o život“. (Říčan, 1995, s. 23).

Charakteristickým rysem šikany je dominance agresora nad obětí, která je realizována právě agresí. Agrese poskytuje agresorovi uspokojení a stvrzuje jeho převahu. V případě šikany není agrese prostředkem k dosažení nějakého konkrétního zisku, nýbrž samotným cílem jednání. Agresivitu obvykle vnímáme jako negativní chování s destruktivními následky. Ve školním prostředí se projevuje např.

provokováním, urážkami, nadávkami, pomluvami, hrozbami, bitím, kopáním do spolužáků, poškozováním osobních věcí spolužáka, pomůcek apod. Průvodním jevem bývá neposlušnost, nezdvořilost a absence emočního prožívání.

Mnoho vlivných psychologů tvrdí, že agrese je, jako většina lidského chování, naučená. Znamená to, že si ji osvojíme na základě zkušenosti, „podle nich je člověk agresivní proto, že se naučil, že se to vyplácí, zejména, že je možno zmocnit se agresí žádoucího předmětu nebo si vynutit od druhých službu, na nichž nám záleží. Agresivnímu jednání se podle těchto badatelů učíme na základě vlastní zkušenosti nebo zprostředkovaně, na základě toho, co vidíme kolem sebe, např. na obrazovce, kde agrese bývá odměňována a oslavována. Zvláště účinnou „školou“ agrese bývá, když je dítě doma krutě trestáno nebo i bezdůvodně týráno a vidí, s jakým uspokojením tak rodiče prosazují svou moc“. (Říčan, 1995, s. 23).

Agresivní člověk se z dítěte stává postupně, a to tak, že si pamatuje ty způsoby svého jednání, které vedly k úspěchu. Pavel Říčan uvádí případ, kdy sourozenec uhodí bratříčka, který mu nechce dát bonbon a bonbon mu vezme. Pro pochopení agresivity je důležité, že si tento úspěch užije a uloží si ho do paměti jako vhodný pro příští použití. Z úspěšných způsobů jednání si vytváří jakousi zásobárnu a když nastane podobná situace, neváhá jí využít. „Když dopustíme, aby mělo dítě úspěch se svým agresivním jednáním, vytvoří si mnoho agresivních scénářů. Další agresivní scénáře si vytváří podle toho, co vidí kolem sebe, hlavně v rodině, ale také ve školce, a samozřejmě na obrazovce, zvláště když před ní tráví několik hodin denně. Svoje scénáře si dítě stále procvičuje, když se podle nich řídí v praktickém životě a když je používá ve fantazii a ve hře“. (Říčan, 1995, s. 24).

Mezi příčiny šikanování jsou zahrnovány osobnostní rysy obětí a agresorů, kulturní a sociální podmínky týkající se okolního prostředí školy nebo přímo prostředí školy např. složení žactva a klima školy. Proto by asi bylo přesnější uvažovat o vlivech nebo faktorech, které se na vzniku šikany podílejí. Jestliže chceme vykořenit nebo omezit šikanu, musíme odstranit její příčiny. Z hlediska prevence šikany je velmi důležité, abychom nelitovali času a důkladně pátrali po příčinách toho, proč se dítě – agresor chová tak, jak se chová a proč se jiné dítě dostalo do pozice oběti.

Pavel Říčan v pátrání po příčinách agresivního chování a šikany vysledoval a popsal čtyři hlavní motivy, a to:

Tlak kolektivu - kdy jedinec je nucen, aby se choval tak, jak to od něj společnost očekává. Např. chlapec nebo mladý muž má být mužně tvrdý, nikoli změkčilý, nemá se bát ránu dostat a v případě potřeby ránu dát. Je-li takovýto jedinec pod konstantním tlakem „aby byl takový, jaký má být“, a je-li ke své budoucí sociální roli veden nebo systematicky připravován, vnímá, že kdo je v tomto procesu neúspěšný, je zpravidla terčem pohrdání a výsměchu.

Touha po moci – přání ovládat druhého člověka ať už za účelem hmotného prospěchu nebo uspokojení vlastního ega. Ve hře bývá i mocenský motiv, moc sama agresorovi „chutná“, cítí se dobře, když může někoho ovládat, když je mu někdo vydán na milost a nemilost.

Motiv krutosti – člověku někdy působí potěšení vidět někoho jiného trpět. Podle psychoanalytiků dřímá určitý sklon k sadismu ve většině lidí a někdy stačí překvapivě málo k jeho probuzení. Při šikaně je tento prvek osobnosti uspokojen.

Zvědavost, experiment – týrání druhého člověka funguje do určité míry jako pokus. Agresor je zvědavý a zkouší, jak se jeho oběť zachová ve strachu, bolesti a jak bude reagovat na ponížení. Agresor cítí, že týrání a ponižování oběť „duševně obnaží“, což v něm vzbuzuje zvědavost podívat se až na její dno. (Říčan, 1995, s. 28 – 30).

1.3 Protagonisté šikany

V této kapitole se zmíním o protagonistech šikany, tj. o přímých účastnících šikanování. Označujeme je jako agresory a oběti popř. jako šikanující a šikanované. Za agresora označujeme toho, kdo šikanuje a obětí je ten, kdo je šikanován.

Agresoři

Osobnost šikanujícího dítěte – agresora – může mít několik různých podob. Jedním z majoritních společných znaků je snaha dominovat a ovládat okolí. Tyto děti bývají většinou fyzicky zdatné a mají zjevně kladný vztah k projevům agrese. Dalším

typickým znakem je nedostatek morálního citění, absence jakýchkoliv pocitů viny a lítosti. V důsledku nedostatku sebereflexe zasloužený trest vždy vnímají jako křivdu. Mohou být nadprůměrně inteligentní nebo právě naopak primitivní a omezení, mají sklony k sadismu, sobectví a sebestřednosti. Většina násilníků vykazuje vysoký stupeň sebevědomí a ve společnosti ostatních dětí jsou oblíbeni a obdivováni. V zoufalé snaze strhnout na sebe pozornost se však agresorem může stát i dítě příliš neoblíbené, s nízkým sebevědomím, toužící po obdivu a uznání mezi spolužáky.

Michal Kolář se na základě analogie určitých rysů pokusil o charakterové rozdělení a typologii iniciátorů šikany takto:

První typ – hrubý, primitivní, impulzivní, s kázeňskými problémy (má narušený vztah k autoritě). Vyžaduje absolutní poslušnost, šikanuje tvrdě, nelítostně. Častý je i výskyt agrese a brutality v jeho rodině.

Druhý typ – kultivovaný, slušný, zvýšeně úzkostný, narcistický. Může mít sadistické tendence v sexuálním smyslu. Násilí se děje spíše ve skrytu, beze svědků a je cílené a rafinované.

Třetí typ – „srandista“, je optimistický, má značnou sebedůvěru, nezřídka oblíbený a vlivný. Šikanuje pro pobavení sebe a ostatních. V rodině nejsou zaznamenána významnější specifika, pouze v obecné rovině je přítomna absence duchovních a mravních hodnot.

Oběti

Popsat osobnost šikanovaného je mnohem obtížnější, než popsat agresora. Neexistuje totiž žádný univerzální typ oběti, což poměrně výstižně vyjádřil Kolář: „Téměř každá skupina si najde nějakou menší oběť a kritéria jsou velmi rozmanitá. Někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly se může obětí stát každé dítě“. (Kolář, 2005, s. 87).

„Obětí šikany se většinou stávají jedinci vzhledově, sociálně či fyzicky handicapovaní, lidé neobratní, slabí, úzkostní, bázlíví, plaší, neurotičtí, zkrátka ti, co se nějak odlišují od ostatních (rasově, národnostně, zájmy, hodnotami, vyznáním, chováním, fyzickou slabostí, vzhledem). Oběťmi šikany se stále častěji stávají děti se

specifickými vývojovými poruchami učení, tělesnými, popř. smyslovými vadami“.
(Bendl, 2003, s. 47).

Chris Kyriacou uvádí, že „oběti bývají dosti různé, většina z nich však, na rozdíl od ostatních průměrných žáků, pochází z rodin, kde je péče až úzkostlivě přehnaná. Mezi spolužáky mívají málo kamarádů, cítí se nejistě, v různých společenských prostředích se neprojevují adekvátně, dají se snadno rozčílit, nebo jsou pokládáni za evidentně odlišné co do vzhledu, etnického původu, osobnosti, schopností nebo zvláštních vzdělávacích potřeb“.
(Kyriacou, 2005, s. 29).

Stéphane Bourcet a Isabelle Gravillonová popisují studie, kdy byly násilníkům promítnuty záběry procházejících se osob a byla jim položena otázka, koho by si vybrali za svoji oběť. Ve většině případů vypadaly oběti ustrašeně, měly váhavou chůzi, shrbená ramena sklopené oči a uhýbavý pohled. Osoby, které šly vzpřímeně, nehrbily se, měly pevný krok a přímý pohled si násilníci vybrali jako svoji oběť zcela výjimečně.
(Bourcet, Gravillonová, 2006, s. 22). Tito autoři se shodují s Michalem Kolářem v tom, že jakákoliv viditelná známka slabosti (fyzické nebo mentální postižení) má stejné důsledky jako neschůzlost, což Michal Kolář nazývá viditelná bojácnost a zranitelnost. Z žáka, který takto působí, se velmi snadno stane kořist, protože je to pro násilníka kořist snadná. Někdy je to odlišná záliba, odlišné jednání nebo oblečení, někdy je to jen odlišný rys na vzhledu. Obětí se takto může stát i dítě, které je fyzicky silné, ale dostane se do těžké životní situace a proto je psychicky zcela bezbranný.
(Kolář, 2001, s. 87).

I když popsat osobnost šikanovaného dítěte je obtížné, přesto na školách existují typické oběti, které jsou opakovaně týrané a můžeme jim přiřadit určité rysy v chování a jednání. Podle poznatků Michala Koláře existují následující typy obětí:

Oběti „slabé“ – charakteristickou obětí je dítě, které nebývá oblíbené pro svůj tělesný nebo psychický handicap

Oběti „silné“ – obětmi se mohou stát i silní jedinci, pokud se dostanou do kontaktu s šikanující partou nebo při ojedinělém pokusu ověřit jeho sílu

Oběti „deviantní“ – tyto oběti bývají nekonformní a tato odlišnost je spouštěčem šikany

Šikanovaní žáci s životním scénářem obětí – jsou bázlíví, nikomu neubližují, sami se však nedokáží bránit.
(Kolář, 2005, s. 89).

2. Školní klima z pohledu prevence šikany

2.1 Klima školy

„V dobrých školách se násilí neuhnízdí. Čím aktivnější jsou žáci, vedení školy a učitelé, tím menší úlohu tam hraje násilí. Kde se žáci naučí převzít odpovědnost za své chování a kde je normální, že se na každé sebemenší násilí veřejně poukáže, nemá nepřiměřená agrese místo“. (Erb, 2000, s. 94).

Ve školní praxi existuje více možností, co se týká pedagogických metod a prostředků, výchovného ovlivnění pozice žáka ve třídě a utváření dobrého žakovského kolektivu. V první řadě je zde výchovným prostředkem celkové společenské klima školy, kdy převažují pozitivní vztahy mezi žáky a učiteli, škola je akceptována rodiči i veřejností. Značně tomu napomáhá stabilní pedagogický sbor a tradice školy.

Školy by měly šikanu považovat za porušení lidských práv oběti. V ideálním případě by školy měly šikanu považovat za projev dysfunkce a zhroucení vztahů, které vyžaduje citlivou nápravu. Lidská práva a etické hodnoty by měly být pro školy vodítkem při zavádění programů omezujících šikanu, mnohdy se však řeší spíše omezování škod, právní důsledky, policejní zásahy nebo pozornost médií.

„Výchova tvoří sociální dimenzi vyučování a proto je jeho nedílnou součástí. Zvláště palčivými otázkami školní výchovy bývají otázky nevhodného neboli rušivého, problémového nebo rozvratného chování žáků. Problémy kázně jsou trvalými problémy škol“. (Langová, Vacínová, 2002, s. 53).

Pedagogický slovník definuje klima školy jako „sociálněpsychologickou proměnnou, která vyjadřuje kvalitu interpersonálních vztahů a sociálních procesů, které fungují v dané škole, tak, jak ji vnímají, prožívají a hodnotí učitelé, žáci, příp. zaměstnanci školy. Součástí klimatu školy je např. klima učitelského sboru, klima školních tříd, celkového prostředí školy atd.“. (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 100).

Autoři knihy Psychologie pro učitele Jan Čáp a Jiří Mareš uvádějí, že klima školy patří mezi nový typ proměnných, které by pedagogická psychologie měla prioritně zkoumat. Současně s přístupem zaměřeným na organizaci a vedení školy, na učitelský sbor a přístupy zaměřené na vztahovou dimenzi uvádí také komplexní přístup ke klimatu školy, který má několik složek sestávajících z řady proměnných. Velmi důležité však je, že v jejich pojetí jsou výstupní proměnnou nejen školní výsledky žáků, ale také jejich spokojenost a spokojenost rodičů s danou školou. Neméně důležité místo v klimatu školy patří také sociálnímu klimatu jednotlivých tříd, což je tvořeno kvalitou školní výuky, kvalitou vztahů mezi učiteli a žáky nebo oceněním žákovy úsilí ze strany vyučujících.

V rámci toho, jak klima školy vnímají žáci, učitelé a všichni, kdo se školou spolupracují lze rozlišit dva typy klimatu školy:

Otevřené klima školy, které se vyznačuje vzájemnou důvěrou, učitelé jsou svou prací zaujati, vedení školy je vstřícné, učitelé s vedením školy spolupracují a ředitel školy jde svým podřízeným osobním příkladem.

Uzavřené klima školy, je charakteristické vzájemnou nedůvěrou, nechutí učitelů se jakkoli angažovat nad rámec základních povinností, škola je řízena byrokratickým způsobem, není zde zájem o podřízené, nehodnotí se kvalita pedagogické práce, což pak vede k lhostejnosti a nezájmu. (Čáp, Mareš, 2007, s. 583 – 590).

Školy mohou vytvořit bezpečné a motivující prostředí, v němž se mohou všechny děti v klidu učit a učitelé v klidu pracovat včetně těch, kteří se nějak odlišují. Hlavní zásadou je odhodlanost a spolupráce. Úspěch závisí na celoškolním přístupu, vzájemném respektu a ochotě dlouhodobě spolupracovat, aby se dosáhlo výsledků. Hlavní hrozbou pozitivního školního klimatu je nespravedlnost a nečinnost. Pozitivní školní klima nevzniká samo o sobě, je to proces dlouhodobý a musí se postupně vytvářet.

Účinná školní strategie vypořádání se s šikanováním a tím také navození zdravého školního klimatu podle Davida Fontany zahrnuje tyto body:

- partnerství mezi žáky, rodiči a učiteli, obsahující jasně vymezené komunikační cesty, jimiž lze oznamovat šikanování a všemožné povzbuzení a podpora dětí

- schválená pravidla chování obsahující i sankce za jejich porušení, která jsou dostatečně vysvětlena žákům
- účinný systém osobního poradenství na pomoc oběti i agresorovi
- zvýšený (a účinný) dohled učitelů o přestávkách, před začátkem vyučování a po jeho skončení, jakož i ve všech prostorách, kde by mohlo k šikaně docházet
- začlenění vhodné osobní, morální a společenské výchovy do osnov
- dohoda učitelů o zamezení takových interakcí učitel – žák, které by děti mohly vnímat jako šikanování
- reprezentativní zastoupení žáků (školní rada), které by informovalo učitele o výskytu, povaze a místě šikanování a mohlo by navrhnout opatření k nápravě
- zapojení nepedagogických pracovníků do diskuse a do zavádění opatření proti šikanování
- pečlivý záznam všech případů šikanování a důsledné další sledování
- vyvarování se sankcí, které by z agresora činily oběť. Sankce by měly být takové, aby sloužily cílům nápravy
- zapojení rodičů oběti i agresora, mohou být zváni do školy, kde spolu mohou nekonfliktním způsobem komunikovat v zájmu snahy o vyřešení situace

Škola má velkou odpovědnost za to, aby pomohla vytvořit zdravé a pozitivní školní klima a tím předcházela problému šikanování. (Fontana, 1997, s. 304 – 305).

2.2 Klima třídy

Klima v jednotlivých třídách je rozdílné. V některých se můžeme setkat s pozitivním klimatem, které žáky a učitele sblíží a vytváří tak podmínky pro úspěšné plnění školních úkolů a povinností, jinde můžeme pocítovat klima negativní, které nepříznivě ovlivňuje dění ve třídě vedoucí v konečných důsledcích až ke ztrátě motivace, ke špatným učebním výsledkům, k neurózám či jiným zdravotním obtížím a v neposlední řadě i ke vzniku šikany.

V pedagogickém slovníku je klima třídy uvedeno jako „sociálněpsychologická proměnná, představující dlouhodobější sociálněemocionální naladění, zobecněné postoje a vztahy, emocionální odpovědi žáků dané třídy na události ve třídě (včetně

pedagogického působení učitelů). Rozlišuje se klima aktuální (fakticky existující) a klima preferované, které si žáci přejí. Klima třídy lze zjišťovat pomocí speciálních metod“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 100).

Klima třídy je specifické pro danou skupinu a jednoho učitele po dlouhou dobu. Tvoří ho jednotliví žáci, skupinky žáků i celá třída jako celek včetně učitelů jako jednotlivců i jako celku. Jan Průcha popisuje, že ve skupině „existuje cosi nehmataelného, ale silně jedinci pociťovaného“ (Průcha, 1997, s. 351).

Hana Spáčilová uvádí: „Třída je pro dítě subjektivně množina příliš velkého počtu dětí, mezi kterými zpočátku příliš nediferencuje. Primární vztahy nejdříve vznikají spíše na základě náhodnosti, např. prostorové blízkosti. Postupně vznikají různé preference ve vztazích mezi dětmi na základě různých znaků. Na počátku školní docházky závisí vztahy mezi žáky hlavně na učiteli. Ten předkládá výchovně vzdělávací cíle, kontroluje žáky, motivuje je v rámci dalšího rozvoje. Svým postojem k jednotlivým žákům má významný vliv na utváření vztahů mezi nimi i na kolektivní hodnoty a normy. Mezi další významné činitele, kteří ovlivňují vývoj i charakter třídy patří věk žáků, početnost, složení třídy podle pohlaví, složení třídy z hlediska úrovně dispozic jednotlivých žáků a jejich individuálních charakteristik. U žáků mladšího školního věku je nezanedbatelným faktorem i rodinné prostředí“ (Spáčilová, 2003. s. 22).

Pro klima třídy je velmi důležitý postoj a schopnosti učitele. Učitel by se neměl spokojit s pouhým plněním dětských hlav čísly, písmeny abecedy a vědomostmi. Tyto dovednosti jsou sice velmi důležité, ale skutečný učitel přetváří lidské životy. Musí proniknout do srdce dítěte a získat si jeho mysl. Skutečný učitel musí vytvořit ve třídě takové prostředí, v němž mohou děti s pocitem bezpečí nerušeně zkoumat okolní svět, objevovat vnitřní taje svých emocí a bádát v oblasti mezilidských vztahů. Dítě, které je šťastné a spokojené lépe přijímá fakt, že je ve škole, jeho učení je efektivnější, nálada práce je pozitivní a především dítě není frustrováno. Pozitivní klima ve třídě se musí podporovat zdůrazňováním nenásilí, soucítění a porozumění a lidským přístupem. Role učitele je velmi důležitá při eliminaci projevů agrese, šikany a jiných nepřátelských projevů. Učitel pozorováním chování žáků ve třídě může rychle získat představu o tom, kdo je obětí a kdo je agresorem. Může pak přiměřeně reagovat

a poučením či příkladem ukázat, že všichni žáci jsou si jako členové skupiny rovni, čímž napomáhá zvyšovat sebevědomí a jistotu u obětí a u agresorů v jisté míře omezuje potřebu nevhodného chování. Učitel může svým žákům motivačním způsobem vysvětlit, že jsou všichni na jedné lodi, táhnou za jeden provaz a každý z nich má svoji roli na této lodi. Pokud některý z žáků je pomalejší, mohou mu ostatní nabídnout svoji pomoc a ne mu svým nevhodným chováním ubližovat. Odměnou pro ně může být fakt, že třída bude celá úspěšná, že „loď dorazí do svého cíle“ a všichni zúčastnění budou mít z odvedené práce radost, všem se bude ve třídě líbit a budou v pohodě pracovat a spolupracovat.

Klima ve třídě má vliv na sociální chování žáků, na jejich motivaci a výkon. Je jím také ovlivněn psychický stav učitele a jeho pracovní spokojenost. Každý žák ve třídě má svůj vlastní zájem a tyto zájmy se různí. V každé třídě jsou také žáci nějakým způsobem „slabí“, ať už fyzicky, rozumově nebo esteticky, jsou zde děti odlišující se chováním nebo zjevem. V každé třídě se může vyskytnout outsider, který by se mohl stát obětí šikanování.

Pokud je ve třídě pozitivní klima, většina žáků respektuje daná pravidla a staví se proti negativním projevům jedinců. V takové třídě je prevence šikanování účinná. Jsou-li vztahy ve třídě narušeny vlivem silných nebo problematických žáků, je práce mnohem náročnější a prevence je často až součástí řešení případů šikany. Aby prevence skutečně přicházela včas, je nezbytné sledovat vztahy ve třídě od začátku. Třídní učitel by měl poznat své žáky co nejlépe a měl by proniknout do vnitřního života třídy a sledovat vývoj vztahů mezi žáky.

„Učitel má a může důsledně sledovat strategii založenou na podpoře outsiderů. Může si záměrně všimnout dětí plachých, úzkostných, nějak handicapovaných, méně chápavých, méně výřečných, méně sympatických, izolovaných. Může využít každé příležitosti k tomu, aby je povzbudil, dodal jim odvahy, posílil jejich sebevědomí, ujistil je, že jsou stejně hodnotné jako ti ostatní, aby jim dal příležitost v něčem vyniknout, zapojit se do nějaké činnosti, zapadnout lépe do kolektivu. Nesmí přitom čekat na vděčnost, na ty krásné projevy citové odezvy, pro které děti tak milujeme a které bývají velmi silným motivem pedagogické práce“. (Říčan, 1995, s. 73).

Jiří Mareš rozlišuje typologické přístupy ke klimatu třídy takto:

Podle stupně školy – mateřská škola, první stupeň, druhý stupeň základní školy, střední škola, vysoká škola

Podle typu školy – stření odborná škola, gymnázium, střední odborné učiliště, státní nebo nestátní škola (např. církevní školy)

Podle koncepce výuky – tradiční škola, alternativní škola

Podle zvláštnosti žáků – klima třídy, v níž dominují neproblémoví žáci, problémoví žáci

Podle zvláštnosti vyučovacích předmětů – naukové předměty, výchovné předměty

Podle zvláštnosti prostředí, v němž se výuka odehrává – tradiční učebna, laboratoř

Podle zvláštnosti učitelů – učitel začátečník, zkušený učitel, vynikající učitel, zdravý učitel, učitel s patologickými rysy, učitelé s rozdílnými styly vyučování

Podle zvláštnosti komunikace, která zprostředkovává sociální kontakt – přímá mezilidská komunikace, klima při učení pomocí počítače, virtuální komunikace. (Čáp, Mareš, 2007, s. 570 – 571).

2.3 Třída jako sociální skupina

Prvňáček se příchodem do školy dostává do instituce, která tímto na sebe převzala část socializačních, výchovných a vzdělávacích cílů a činností. Žáci zde plní společný cíl výchovy a vzdělávání za pomoci učitele, který v tomto procesu hraje rozhodující úlohu. „Školní třída se z hlediska sociální psychologie považuje za malou sociální a zároveň formální skupinu, pokud vznikla záměrně, organizovaným způsobem, má dost pevnou organizaci a její činnost je dlouhodobá“. (Gajdošová, 2006, s. 109).

Třída je skupina žáků, ve které současně vzniká řada menších nestabilních skupinek. Klíče, podle kterého tyto skupinky vznikají, jsou různé. Je to například pohlaví, stejné nebo podobné zájmy, kamarádské vztahy vzniklé ještě před nástupem do školy nebo jen obyčejné sympatie. Tyto skupinky se vyznačují vlastními normami, ideály a hodnotami a členové skupinky tyto pravidla dodržují. Členové skupinky se cítí bezpečněji, jsou společensky přijati a pocítují vysokou sounáležitost, což uspokojuje jejich základní lidskou potřebu – nebýt sám.

Zejména učitel má možnost monitorovat vzniklé vztahy ve třídě a jejich podoby. Pro třídu jako skupinu má nedocenitelný význam, pokud má učitel snahu zajistit soudružnost třídy a její pozitivní orientaci. Toto lze zajistit například skupinovým vyučováním, zařazením činností ve dvojicích, skupinkách, kdy žáci musí spolupracovat nebo mimoškolní činností. Učitel nikdy nesmí dát najevo, že tíhne k nějaké skupince a podporuje ji na úkor celé třídy.

Nic se neděje samo o sobě a šikanování není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti, ale musíme na něj pohlížet jako na onemocnění celé skupiny. Z tohoto pohledu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů ve skupině. Z hlediska prevence šikany považuje Michal Kolář třídní komunitu za prostředek i cíl předcházení problému šikanování. Ve své knize definuje „třídní komunitu za nejvyšší formu skupinové existence nebo také za synonymum skupinového zdraví. V tomto smyslu je tedy komunita opakem třídy nemocné šikanováním, ve které jsou rozpoutány ničivé a zhoubné síly“. (Kolář, 2005, s. 191).

Pokud je skupina zdravá, výrazně to posiluje imunitu před postižením šikanou. Pokud k šikanování přesto dojde, je možné ho brzy zjistit a řešit.

Projevy zdraví spatřuje Michal Kolář zejména:

- ve vytvoření bezpečných a kamarádských vztahů
- v překonání osobních individuálních rozdílů, v lásce a tvořivosti
- ve vědomí sebe jako živého organismu, sebereflexi svého zdravotního stavu a schopnosti nastartovat sebeúdravné mechanismy. (Kolář, 2005, s. 191).

Důležitý je úkol třídních učitelů sledovat sociální vztahy ve třídě, sociální atmosféru a klima třídy, statusy žáků a jejich osobnostní vlastnosti a to proto, že tyto informace pomáhají při organizování a realizování skupinové a týmové práce se žáky, při řešení problémů žáků v učení a zejména pak v chování. Udržet ve třídě přijatelné klima je důležité a mnohdy velmi obtížné. Narušit ho může jen maličkost, například nevhodné chování jednotlivce, který je agresivní nebo ambiciózní. Pak už to není jen maličkost, ale narušené klima ve třídě, což nepřispívá ke klidu a pohodě ve skupině.

Marie Vágnerová říká, že „vrstevnická skupina je významným socializačním prostředím. Její vliv není institucionalizován a připouští větší, resp. jinak dimenzovanou variabilitu v osobnostním rozvoji než učitelé. Školní třída je specifickou vrstevnickou skupinou, kterou charakterizuje nevýběrovost a přibližně stejná vývojová úroveň jejích členů, vystavení výkonovým nárokům a s tím souvisejícím navozením atmosféry soupeření. Úspěšné prosazení ve třídě je pro rozvoj přijatelného sebehodnocení stejně důležité jako dobrý školní prospěch“. (Vágnerová, 2005, s. 178).

Marie Vágnerová dále uvádí, že zpočátku je třída vnitřně nediferencovanou skupinou, kde se spolužáci příliš nerozlišují. Postupně ale dochází k diferenciaci a rozdělení rolí, které se liší svým obsahem i postavením. Ve středním školním věku je třída vnitřně strukturována, jednotliví žáci zde zauímají určité postavení. Střední školní věk je období, kdy třída dovede vystupovat jako celek, který má určitou autoritu a schopnost vyjadřovat společné postoje. Hlavním smyslem tohoto jednání je potvrzení kompetencí a významu skupiny, jejíž síla a moc je větší, než možnosti jedince. Tlakem na loajalitu a konformitu si utvrzují potřebu stejnosti a jednoznačnosti, posilující jistotu. To však může současně posilovat různé projevy chování jak pozitivní, tak i negativní. Mohou být stimulovány projevy solidarity a vzájemné podpory, ale i odmítání až izolace nebo šikanování odlišných dětí. (Vágnerová, 2005, s. 178 – 179).

3. Prevence šikany

V Pedagogickém slovníku najdeme definici prevence: „Soubor opatření zaměřených na předcházení nežádoucím jevům, zejména onemocnění, poškození, sociálně patologickým jevům“. (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 178).

Tato definice je všeobecná, a současně se vztahuje k tématu prevence šikany na základní škole. V první řadě si musíme položit otázky. Je vůbec možné epidemii školní šikany zastavit? A pokud ano, tak jak tomuto problému předejít? Myslím si, že předejít šikaně na školách ve velké míře lze. Dokládají to i výzkumy jak v zahraničí tak v České republice. V roce 2005 – 2007 proběhl v České republice pilotní projekt Minimalizace šikany na školách, jehož výsledky byly velmi povzbudivé.

„Čtyři měsíce po zavedení programu klesla celkově šikana ve zkoumané škole průměrně o 42,5%. Ve třídách, kde pracovali členové užšího realizačního týmu, se snížil výskyt přímého i nepřímého šikanování o 50 – 75%. V kontrolní škole, která měla podobné charakteristiky jako škola experimentální, ale žádný program zaměřený na šikanu v ní neprobíhal, zůstal výskyt šikanování nezměněn“. (MIŠ, 2008, s. 63).

Úspěšné řešení tohoto patologického problému je postaveno především na kvalitní metodické výzbroji jednotlivých škol, snažících se fenomén šikanování odstranit nebo jej alespoň zmírnit. Mezi možnosti řešení a předcházení šikanování patří mnoho opatření, metod a prostředků. Automaticky do této problematiky zahrnujeme povědomost o příčinách a stádiích šikanování, porozumění situaci, za které k šikanování dochází.

Problémem každé školy je, aby sloučila své společenské zásady a etické a právní závazky k omezení šikany se svými finančními a personálními zdroji a prioritou, kterou prisuzuje vytvoření prostředí bez šikany. Pokud jsou školy spravovány efektivně a každému členu školní komunity se dostává respektu, ocenění a možnosti podílet se na řešení, míra šikany klesá.

Výstižně prevenci šikanování vyjádřil Stanislav Bendl: „Alfou a omegou prevence šikanování je hledání cest, jak ovlivnit specifické rizikové faktory jak u šikanovaného, tak u šikanujícího a vytváření zdravého veřejného mínění skupiny (třídy, školy), ve které dochází či může docházet k šikaně“. (Bendl, 2003, s. 77).

3.1 Druhy prevence

V oblasti šikanování rozlišuje Stanislav Bendl prevenci primární, sekundární a terciární :

- Primární prevence – uplatňuje se v případech, kdy k šikaně doposud nedošlo. Spočívá ve výchově harmonické osobnosti dítěte, v informovanosti dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně, o možných preventivních aktivitách školy (výchova k samostatnosti, zdravému sebevědomí). Účinnými prostředky primární prevence jsou přirozené součásti komunity, jako například celoškolské setkání, třídní samospráva. Nejlepší ochranou proti šikanování jsou kamarádské vztahy ve třídě a škole.
- Sekundární prevence – nachází použití v případech, kdy již k šikaně došlo a kde musí být použita taková opatření k nápravě, aby se situace neopakovala. Do sekundární prevence řadíme včasnou diagnostiku, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření (ochrana oběti před dalším násilím, rozhovor s rodiči oběti a agresora) včetně výchovné práce s agresorem.
- Terciární prevence – v současné době není dostatečně rozvinutá. Jejím úkolem je umožnit školám využití speciálních pracovišť, která by pracovala celodenně převážně s agresory. Nutnou podmínkou je však nebezpečného agresora ze školy vyjmout. (Bendl, 2003, s. 78).

V metodickém pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 20 006/2007-51 je uvedena také:

- Primární specifická prevence – aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků
- Primární nspecifická prevence – veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání.

3.2 Schéma prevence školních šikan

Podle Michala Koláře má tento model ucelené pomoci 7 vrstev a to:

1. Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti šikanování.
2. Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případnou šikanu brzy detekovat a účinně léčit.
3. Odborné služby resortu školství, tvořené pedagogicko – psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně – pedagogickými centry, diagnostickými ústavy apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.
4. Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry.
5. Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.

6. Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.

7. Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je např. Amnesty International v ČR, Občanské sdružení proti šikanování apod. (Kolář, 2005, s. 198).

Tento model se zaměřuje na přístupné roviny školních podmínek, hlubších zdrojů šikanování se dotýká jen velmi omezeně. Vychází se zde z toho, že škola nemůže bezprostředně odstraňovat vlivy zvenčí, může k nim pouze přihlížet při hledání účinné ochrany žáků na své půdě. Takto pojatá prevence vychází z dosavadních možností školství a nevyžaduje žádné další instituce ani nové zaměstnance. Počítá však s vyškolenými specialisty mezi něž řadí třídního učitele, školního metodika prevence, výchovného poradce, okresního metodika preventivních aktivit, krajského školního koordinátora, školního inspektora nebo odborníka z ministerstva. Pro všechny tyto aktéry je nezbytně nutné zabezpečit účinné vzdělávání. Fungování této ucelené prevence také předpokládá spolupráci škol s odborníky, specialisty pro problematiku šikanování.

Může tedy škola ochránit děti před šikanou? Vycházíme z toho, že šikanování je závažnou poruchou vztahů ve třídě. Proto nejlepší primární prevencí proti šikanování a jakémukoliv násilí je pedagogická komunita. Když to zjednodušíme, tak je to budování otevřených, kamarádských, bezpečných vztahů mezi všemi ve škole. Jde především o zdravé sociální klima. I přesto ani nejlepší demokratické společenství nedokáže šikanování zabránit, proto musí mít každá škola svůj speciální program proti šikaně, který ji dokáže včas odhalit a následně léčit.

V rámci pomoci a podpory školám vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, č.j. 20 006/2007-51

Tento program:

a) vymezuje terminologii a začlenění prevence do školního vzdělávacího programu

- b) popisuje jednotlivé instituce v systému prevence a úlohu pedagogického pracovníka
- c) definuje Minimální preventivní program
- d) doporučuje postupy škol a školských zařízení při výskytu vybraných rizikových forem chování dětí a mládeže

Dále v rámci své pomoci a podpory školám byl Ministerstvem školství, mládeže, a tělovýchovy ČR vydán nový Metodický pokyn ministra školství k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení pod č.j. 24-246/2008-6. Tento materiál slouží v praxi v boji proti šikanování a je mimořádně užitečný. Jsou v něm stanovena smysluplná a konkrétní pravidla, jak má škola postupovat v prevenci a při odhalování a řešení šikanování. Jeho cílem je upozornit na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace k prevenci a řešení tohoto specifického problému.

Tento metodický pokyn ve svém článku 4. říká, že školy a školská zařízení při efektivní realizaci prevence šikanování usilují o vytváření bezpečného prostředí a za tím účelem:

- podporují solidaritu a toleranci
- podporují vědomí sounáležitosti
- posilují a vytváří podmínky pro zapojení všech žáků do aktivit třídy a školy
- uplatňují spolupráci mezi dětmi
- rozvíjí jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jednotlivce

Dále je obsahem odpovědnost ředitelů škol a školských zařízení za systémové aktivity školy v oblasti šikanování a násilí. Musí být především zajištěno vzdělávání pracovníků k dané problematice, vzdělávání školního metodika prevence, dohled pedagogických pracovníků nad žáky ve škole zejména před vyučováním, o přestávkách apod., zajištění informovanosti žáků i pedagogů s negativními důsledky šikanování. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování. Pedagogové mají za úkol důsledně a systematicky vést žáky k osvojování si norem mezilidských vztahů, které respektují demokracii, identitu a individualitu.

3.3 Program proti šikanování

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j. 24 246/2008-6 v článku 5. stanoví, že každá škola si vytvoří vlastní Program proti šikanování a tento se stane součástí Minimálního preventivního programu každé školy. Cílem tohoto programu je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí. Je důležité zaměřit se na oblast komunikace a vztahů mezi žáky ve třídách a stanovit smysluplnou strukturu programu. Tento program vytváří školní metodik prevence za podpory všech pedagogických pracovníků školy. Hlavní součástí tohoto programu je krizový plán, který eliminuje či minimalizuje škody v případě, že došlo k šikaně. Jsou v něm dány kompetence jednotlivých osob a specifický postup a řešení. Měly by v něm být rozpracovány situace, kdy je škola schopna zvládnout vše vlastními silami a dále situace, kdy škola potřebuje odbornou pomoc zvenku.

Školní program proti šikanování se opírá především o:

- realizaci třídních programů: zaměřených na primární specifickou prevenci, např. třídnické hodiny na téma „Šikana“, pravidelné mapování vztahů ve třídách, škola poskytuje na letáčcích informace pro žáky i rodiče o šikaně, na koho a kam se mají obrátit v případě toho, že jsou svědky šikany, popř. sami oběti šikany
- uplatňování metodických postupů první pomoci u počátečních a pokročilých šikan - důležité je, aby s těmito pokyny byli seznámeni všichni pedagogičtí pracovníci a v případě nejasností věděli na koho a kam se mají ve škole rychle obrátit, kdo jim pomůže v řešení šikany
- budování třídních a školních komunit - příkladem mohou být „Žákovské senáty“, zapojení žáků do mimoškolních aktivit, které se opakují, např. hraní deskových her, společné výlety, zájmové kroužky a každoročně se opakující akce školy
- vzdělávání pedagogů - proškolení všech pedagogů v prevenci a řešení šikany na škole a to nejen teoreticky, ale především prakticky s cílem, aby pedagogové uměli použít techniky a hry pro zlepšování klimatu třídy a tím zlepšovali i osobnostní rozvoj svých žáků

V případě, že škola řeší situaci svými silami, tj. počáteční šikana se standardní formou lze doporučit tuto strategii:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi
2. Nalezení vhodných svědků
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů)
4. Zajištění ochrany obětem
5. Rozhovor a agresory, případně konfrontace mezi nimi

Dále se doporučuje pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí) a případně zprostředkovat odbornou pomoc. Agresora lze potrestat běžnými výchovnými opatřeními. Na základní škole patří mezi pedagogická opatření:

- napomenutí a důtka třídního učitele
- důtka ředitele školy
- snížení známky z chování
- převedení do jiné třídy (v tomto případě je důležité, aby měla škola zmapované stejné ročníky a věděla tak, do jakého kolektivu žáků dítě přearazuje. Musí vzít v úvahu i fakt, že tímto přearazením může narušit vztahy mezi žáky v dalším kolektivu, proto je vhodné ihned využívat některých technik pro vybudování a upevňování zdravých vztahů ve třídě)
- v mimořádných situacích může ředitel školy doporučit rodičům ambulantní péči ve středisku výchovné péče, nebo může doporučit, aby dítě dali na dobrovolný diagnostický pobyt při konkrétním diagnostickém ústavu
- ředitel školy může podat návrh orgánu sociálně právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, popř. k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření nebo ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu
- vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování (Metodický pokyn MŠMT ČR č.j. 24 246/2008-6)

Pokud se ve škole vyskytne pokročilá šikana, je zapotřebí pomoci zvenčí, tj. spolupráce se specializovanými institucemi a policií. Doporučuje se následující postup:

1. Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti
2. Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi
4. Pokračující pomoc a podpora oběti
5. Nahlášení policii
6. Vlastní vyšetřování

Pro následnou nápravu je důležité pracovat s celým třídním kolektivem. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků a také spolupráce jak s rodinou oběti, tak s rodinou agresora.

4. Komparace minimálních preventivních programů

4.1 Cíl práce

Cílem mé bakalářské práce je zjistit u jedné vybrané základní školy, na jaké úrovni je jejich minimální preventivní program. Jestli zahrnuje i prevenci šikany a řídí se předpisy z metodického pokynu MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/2008-6 a jestli je tento program každým rokem obměňován na základě vyhodnocování situace ve škole. Dále si kladu za cíl zhodnotit účinek prevence a následné péče po zjištění a řešení pokročilého stupně šikanování.

4.2 Úkoly práce

Abych si mohla zodpovědět na některé otázky, které vyplynuly při komparaci minimálních preventivních programů, stanovila jsem si následující úkoly:

- Ú 1: Výběr školy, kde provedu kvalitativní výzkum
- Ú 2: Srovnat dva minimální preventivní programy vybrané základní školy a to program před řešením šikany a následně nový program vypracovaný pro další rok po řešení šikany na škole
- Ú 3: Seznámit se a napsat případovou studii přímo o konkrétním případě řešení šikany na této škole a následnou péčí šikanované třídy
- Ú 4: Provést rozhovor se školním metodikem prevence
- Ú 5: Zúčastnit se náslechu v hodině (mého pozorování hodiny), která bude věnována prevenci šikany a vyhodnotit kvalitativně průběh hodiny
- Ú 6: Kvalitativně vyhodnotit získané informace a provést závěr pro praxi

5. Metodika a zpracování výsledků

5.1 Charakteristika souboru

Na základě jistého článku v novinách, který se týkal výskytu šikany na škole a jenž jsem v minulosti četla, jsem si dovolila oslovit jednu brněnskou základní školu za účelem srovnání obsahu jejich minimálních preventivních programů a to minimálního preventivního programu (dále jen MPP) před řešením šikany, o které jsem se dozvěděla z novin a druhého MPP, který škola sepsala pro další školní rok.

Své šetření jsem uskutečnila na Základní škole a Mateřské škole Brno, Merhautova 37. Po domluvě s paní ředitelkou jsem mohla nahlédnout do MPP ze školního roku 2005/2006, kdy škola neměla větších zkušeností s řešením šikany a poté jsem měla možnost nahlédnout do MPP z roku 2006/2007, kdy už škola měla za sebou řešení šikany.

Kromě srovnávání těchto programů jsem se osobně seznámila i se školním metodikem prevence, který na škole působil v době šetření výše zmíněné šikany a i nadále působí na škole jako metodik prevence. Každým rokem společně s druhým metodikem prevence vytvářejí ve spolupráci s pedagogy školy svůj minimální preventivní program.

Měla jsem možnost se seznámit s celým případem řešení konkrétní šikany ve škole. Také jsem se blíže seznámila s jejich prací týkající se prevence šikany a zlepšování klimatu třídy.

5.2 Použité metody

Při zpracování bakalářské práce byly použity následující metody:

- Metody zjišťování údajů o stavech sledovaného souboru

Jednotlivé použité soubory jsou:

- dedukce – na základě usuzování a předpokladů jsem si zvolila konkrétní školu a stanovila jsem si své hypotézy ke splnění cílů práce
- analýza a syntéza literárních pramenů a materiálů základní školy – jedná se o prostudování vhodné literatury a minimálních preventivních programů dané základní školy a následné uplatnění daných informací v praxi
- zúčastněné pozorování – šlo o krátkodobé pozorování v rámci náslechu třídního kolektivu v hodině, která se zabývala prevencí šikany
- rozhovor – jednalo se o rozhovor se školním metodikem prevence na konkrétní téma, které se týkalo zkušeností se šikanou (konkrétním případem, který škola řešila), s možnostmi prevence na školách a postupy při řešení šikany na jejich škole

- Metody zpracování výzkumných údajů

Pro srovnání získaných údajů jsem použila:

- srovnání – jedná se o srovnání dvou minimálních preventivních programů. MPP ze školního roku 2005/2006, kdy škola neměla větších zkušeností s řešením šikany a poté jsem měla možnost nahlédnout do MPP z roku 2006/2007, kdy už škola měla za sebou řešení šikany
- případová studie – popis konkrétního případu řešení šikany na škole
- výsledky jsem zpracovala v programu Microsoft Word na PC

6. Výsledky a diskuse

V této kapitole předkládám vyhodnocení svého srovnání minimálního preventivního programu (MPP) před řešením pokročilého stadia šikanování na základní škole (Příloha č. 1) s minimálním preventivním programem napsaného v novém školním roce po řešení pokročilého stupně šikanování (Příloha č. 2). Následně předkládám případovou studii celého případu řešení šikany tak, jak jsem se s ní seznámila díky školnímu metodikovi prevence dané základní školy, který mi osobně poskytl i rozhovor s cílenými otázkami. Dále zde prezentuji vyhodnocení pozorování třídního kolektivu v hodině zaměřené na prevenci šikany – upevňování zdravého klimatu třídy.

Základní školu, ve které jsem předpokládala zkušenost s řešením šikany, jsem si vybrala na základě novinového článku, který vyšel v Mladé frontě – Dnes, dne 15. 5. 2006 (Příloha č. 3). Veškeré poznatky, výsledky a informace, které v práci předkládám, jsem získala na Základní škole a Mateřské škole Brno, Merhautova 37.

6.1. Vyhodnocení komparace minimálních preventivních programů

Pro srovnání minimálních preventivních programů jsem si vybrala MPP ze školního roku 2005/2006 a MPP ze školního roku 2006/2007. Programy budu srovnávat kvalitativně.

Na první pohled jsou oba dva programy stejné. Na titulní stránce se však nepatrně liší, a to pouze vlastním názvem MPP a školním rokem, pro který je daný MPP platný.

Srovnání titulní strany programů uvádím v tabulce (Tab. 1). Srovnávám pouze grafickou úpravu a název programu.

Tab. 1 Titulní strany minimálních preventivních programů ZŠ a MŠ Brno,
Merhautova 37

	MPP 2005/2006	MPP 2006/2007
Grafická úprava	Obsahuje název školy, fotografii školy, její znak a adresu s telefonním číslem. Dále pak samotný název MPP a jméno, kdo program vypracoval.	Obsahuje název školy, fotografii školy, její znak a adresu s telefonním číslem. Dále pak samotný název MPP a jméno, kdo program vypracoval.
Název programu	„Je normální nekouřit a mít lidi rád“	„Je normální nekouřit a mít lidi rád II „

Z tabulky (Tab. 1) jasně vyplývá, že grafická podoba titulní strany je u obou programů totožná, liší se pouze v samotném názvu vlastního minimálního preventivního programu. První strana obou programů je velmi poutavá a na první pohled zajímavá. Oceňuji fakt, že škola používá fotografii své školy i její znak a vedle adresy uvádí i své telefonní číslo a osobu, která tento program sepsala.

Vlastní název MPP 2005/2006 a MPP 2006/2007 se liší pouze římskou číslicí, která poukazuje na fakt, že MPP 2006/2007 navazuje na MPP 2005/2006.

Oba programy jsou rozděleny na 3. části. Každá část má své kapitoly.

Přehled srovnání části první minimálních preventivních programů, zda obsahují stejné kapitoly a podkapitoly, uvádím v následující tabulce. (Tab. 2).

Samotné srovnání obsahů budu prezentovat později, po vyhodnocení tabulky (Tab. 2).

Tab. 2 Část první a její kapitoly

Kapitoly	MPP 2005/2006	MPP 2006/2007
1. Popis současného stavu školy a dané problematiky	obsahuje tuto kapitolu	obsahuje tuto kapitolu
a) Charakteristika školy, stav školy z hlediska patologických jevů, naše zaměření	obsahuje tuto podkapitolu	obsahuje tuto podkapitolu
b) Stav dětí ve vztahu k patologickým jevům	obsahuje tuto podkapitolu	obsahuje tuto podkapitolu
2. Garant MPP	obsahuje tuto kapitolu	obsahuje tuto kapitolu
a) Spolupráce ŠMP ve škole s (se)	obsahuje tuto podkapitolu	obsahuje tuto podkapitolu
b) Spolupráce s ostatními organizacemi	obsahuje tuto podkapitolu	obsahuje tuto podkapitolu
3. Cíl MPP	obsahuje tuto kapitolu	obsahuje tuto kapitolu
4. Měření efektivity programu	obsahuje tuto kapitolu	obsahuje tuto kapitolu

Z tabulky (Tab. 2) jednoznačně vyplývá, že první část obou minimálních preventivních programů obsahuje stejné kapitoly i podkapitoly.

Když se zaměříme na obsah těchto kapitol a podkapitol, zjistíme, že v kapitole **1. Popis současného stavu školy a dané problematiky** se v podkapitole **a) Charakteristika školy, stav školy z hlediska patologických jevů, naše zaměření** změnilo jen pár informací, ale podstatných, jelikož se týkají aktivit pro žáky školy. Od školního roku 2006/2007 pořádají pedagogové II. stupně zájmové kroužky a nabízejí je žákům II. stupně.

Výrazné změny v obsahu jsou v podkapitole **b) Stav dětí ve vztahu k patologickým jevům**, kdy se v MPP 2006/2007 uvádějí výsledky z dotazování žáků ohledně zkušeností s návykovými látkami.

Dále se v MPP 2006/2007 uvádí, že se na základě výskytu šikany v minulém školním roce škola řídila pokyny uvedenými v Metodickém pokynu MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení.

Důležitou informací v MPP 2006/2007 je, že škola na základě řešení a vyřešení šikany sepsala grant pro získání financí na adaptační pobyt pro žáky třídy, která si zažila šikanu. A dále si škola nově zařadila do přílohy „Jak postupovat v případě řešení šikany“.

V kapitole **2. Garant MPP** jsem zjistila, že v roce 2005/2006 měla škola jednoho školního metodika prevence a v roce 2006/2007 nově dva metodiky prevence. Ke stávajícímu metodikovi přibyl ještě druhý, což je na tak velké škole ideální a přínosné pro prevenci.

V podkapitole **a) Spolupráce ŠMP ve škole s (se)** – informuje škola s kým školní metodik prevence spolupracuje v rámci celé školy. Po srovnání obou programů je zřejmé, že nedošlo k žádné změně ve spolupráci.

V podkapitole **b) Spolupráce s ostatními organizacemi** najdeme výčet všech organizací, se kterými škola spolupracuje a jejich zaměření v prevenci sociálně patologických jevů, neboli, co mohou škole v rámci prevence nabídnout a jak jim mohou pomoci. V roce 2005/2006 je uváděno celkem 19 různých organizací a v roce

2006/2007 je již 21 organizací, se kterými škola spolupracuje v rámci prevence sociálně patologických jevů.

V kapitole číslo **3. Cíl MPP** je u obou programů jasně definováno, co je jejich cílem. Po srovnání obou cílů jsem zjistila, že hlavní cíle obou programů jsou totožné. Škola se zaměřila v rámci prevence na prevenci kouření a na prevenci šikany (dle MPP „budování dobrých vzájemných vztahů mezi žáky navzájem a také zkvalitnění vztahů učitel a žák, škola – rodiče“).

Cíle, které si škola zvolila, jasně vyplývají ze samotného názvu obou programů (viz. Tab. 1) a pro prevenci základní školy jsou velmi důležité, proto je vhodné, že škola má dva roky po sobě stejné cíle a dbá na jejich zkvalitnění.

Jednotlivé cíle jsou rozděleny na cíle krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Tyto cíle se u programů liší jen ve velmi malé míře.

V závěru této kapitoly jsem zjistila, že se škola v MPP 2005/2006 a v MPP 2006/2007 řídila Metodickým pokynem ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže č.j. 14 514/2000-51. Tento pokyn předcházel Metodickému pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 20 006/2007-51.

Z kapitoly **4. Měření efektivity programu** – z obou programů jasně vyplývá, že škola dbá na kvalitu svého programu a využívá při hodnocení pestrých metod evaluace a zapojuje do ní nejen žáky a pedagogy, ale i různé organizace, které pořádají pro žáky preventivní programy a se kterými škola spolupracuje.

V MPP 2006/2007 se v této kapitole objevila nová informace, ze které vyplývá, že škola na hodnocení prevence využívá i komunitní kruhy.

Následuje vyhodnocení srovnání části druhé, která je zaměřena na aktivity pro žáky v rámci prevence v průběhu výuky i mimo výuku, a to u obou programů. V tabulce (Tab. 3) předkládám přehled důležitých bodů z druhé části. Srovnávám, zda jsou aktivity v programech zařazeny jak ve školním roce 2005/2006, tak ve školním roce 2006/2007.

Tab. 3 Zařazení aktivit pro žáky v průběhu výuky i mimo výuku

Aktivity pro žáky	MPP 2005/2006	MPP 2006/2007
V rámci výuky	Ano	Ano
Jednorázové tématické aktivity	Ano	Ano
Dlouhodobé programy	Ano	Ano
Volnočasové aktivity	Ano	Ano

Z tabulky (Tab. 3) vyplývá, že do výuky i mimo ni jsou jak v roce 2005/2006 tak v roce 2006/2007 zařazeny aktivity pro žáky.

Po srovnání obou programů je jasné, že v rámci jednorázových tématických aktivit a dlouhodobých programů si škola ve školním roce 2006/2007 pro zkvalitnění prevence některé aktivity ubrala či upravila a další přidala.

Třetí část minimálních preventivních programů je zaměřena na spolupráci školy s rodiči žáků. Pojednává o poskytování informací a preventivních aktivit školy rodičům.

Opět předkládám tabulku (Tab. 4), ve které srovnávám, zda škola poskytuje informace a preventivní aktivity pro rodiče.

Tab. 4 Poskytnutí informací a aktivit

Škola rodičům	MPP 2005/2006	MPP 2006/2007
Informace	poskytuje	poskytuje
Aktivity	poskytuje	poskytuje

Z tabulky (Tab. 4) jednoznačně vyplývá, že škola rodičům poskytuje v rámci prevence informace, které se týkají všech sociálně patologických jevů a nabízí jim i aktivity, jako je např. beseda pro rodiče.

Na základě výše srovnaných dvou minimálních preventivních programů potvrzují, že základní škola má každým rokem nově vypracovaný minimální preventivní program.

6.2 Případová studie

Popis konkrétního případu řešení šikany pokročilého stupně uvádím tak, jak jsem měla možnost zjistit na základě informací poskytnutých školním metodikem prevence. Vše vyhodnocuji na podkladě ústního předání a nahlédnutí do neformálních záznamů metodika prevence.

Koncem dubna školního roku 2005/2006 školní metodik prevence po zjištění některých faktů a dlouhodobého řešení výchovných problémů, týkajících se třídy 6. ročníku (velmi nevhodné chování některých spolužáků vůči ostatním spolužákům, opakované výchovné problémy, počátky šikany) obrátil na speciálního pedagoga střediska výchovné péče se žádostí o pomoc s touto problémovou třídou na budově

Merhautova (pozn. Základní škola se po sloučení dvou ZŠ skládá z budovy na ulici Merhautova a budovy na ulici Vranovská).

Tuto pomoc vyhledal na základě absolvování semináře ohledně klima třídy a prevence šikany. Lektorem byl speciální pedagog, kterého metodik požádal o pomoc s problémovou třídou.

Speciální pedagog, odborník na klima třídy a prevenci šikany poté začátkem května 2006 zmapoval ve škole závažnou situaci z hlediska narušených vztahů v třídním kolektivu třídy 6. ročníku. Mapování proběhlo za pomoci sociometrického dotazníku, cíleného na vztahy a několik cílených otázek na zmapování dlouhodobé situace v třídním kolektivu.

Závěrem zmapování byl fakt, že ve třídě z hlediska vztahů mezi dětmi je šikana v pokročilém stadiu přelomu 4. – 5. stadia (dle Michala Koláře: Bolest šikanování).

S touto třídou byly problémy od začátku školního roku 2005/2006. Vše začalo tím, že třídu začal nově navštěvovat chlapec, který se stal agresorem šikanování třídy. Chlapec pocházel z rodiny, kde matka dítěte byla české národnosti a velmi často bývala nemocná. Otec dítěte byl původem z jiné země, díky svému zaměstnání nebýval často doma a chlapec matku nerespektoval. V rodině byly dvě sestry, o dost starší než chlapec. Svým způsobem byl vychovávaný jako jedináček, jelikož obě sestry už měly vlastní rodinu.

Na první pohled chlapec vypadal jako „andílek“, světlé vlasy a modré oči, menší, drobnější postava.

Jak jsem se již zmínila, problémy ve třídě nastaly s příchodem tohoto chlapce a to od začátku školního roku. Zde si chlapec našel svoji oběť - spolužáka. Chlapec – agresor, používal nadávky, naschvály, ničil spolužákovi věci a občas mu i vyhrožoval.

Tyto problémy řešila v rámci své třídy třídní učitelka zpočátku sama, poté s výchovným poradcem školy. Na základě výchovné komise bylo chlapci uděleno výchovné opatření, dostal důtku třídního učitele.

Podle odborníka na šikanu postupovala škola dobře.

Do listopadu 2005 se k agresorovi přidali i další spolužáci, kteří ve třídě byli taktéž noví. Škola se po zvážení situace rozhodla přivolat pomoc zvenčí. O pomoc byla požádána pedagogicko-psychologická poradna (PPP). Tato provedla ve třídě sociometrické dotazování a následně zmapovala vztahy ve třídě (pozn.: třída i s třídním

učitelem odešla na 2 hodiny do centra PPP, kde zaměstnanci PPP mapovali pomocí různých technik klima ve třídě).

Agresor byl na základě doporučení PPP a souhlasu rodičů umístěn na dobrovolný pobyt ve středisku výchovné péče. Během jeho dobrovolného pobytu odchází oběť na základě žádosti rodičů do jiné školy.

Po tříměsíčním dobrovolném pobytu ve středisku výchovné péče se agresor vrátil zpět do třídy, kde si našel novou oběť. Ve třídě začala být neúnosná situace, kdy problémy s chováním začali mít i jiní žáci.

Následoval rozhovor třídního učitele s metodikem prevence a následně zkontaktování odborníka na klima třídy a bylo zkonstatováno, že tento stav nelze zvládnout běžnými pedagogickými metodami. Ve třídě vládlo jádro agresorů a určitá část dětí z tohoto třídního kolektivu již přebírala normy jejich chování.

Závěrem celého šetření bylo podání trestního oznámení na Policii ČR ředitelkou školy, a to na chlapce – agresora. Poté byl celý pedagogický sbor seznámen se situací ve třídě a v rámci dozorů na chodbách se více zaměřovali na šikanovanou třídu. Tím se alespoň částečně pokusili o navození pocitu bezpečí a dali tak najevo, že se něco děje a chystá.

Byla svolána výchovná komise za účasti rodičů, vedení školy, Policie ČR, odborníka na šikanování, metodika prevence, třídního učitele, výchovného poradce a pracovníka sociálně právní ochrany dětí (kurátora). Výstupem z tohoto jednání byla žádost o vydání předběžného opatření. Tuto žádost podal pracovník sociálně právní ochrany dětí k Městskému soudu v Brně. O předběžném opatření bylo rozhodnuto kladně a první týden v červnu byl chlapec – agresor za asistence Policie ČR umístěn na nedobrovolný pobyt do diagnostického ústavu mimo Brno. Školní metodik prevence má nepotvrzené informace, že chlapec byl v tomto zařízení umístěn 1 rok.

Následovaly další výchovné komise s „nohsledy“ a udělení patřičných výchovně-pedagogických opatření dle závažnosti jejich nevhodného chování. S celou situací byli na mimořádné třídní schůzce seznámeni rodiče celé třídy. Obětím šikany byla nabídnuta pomoc odborníka, měli možnost docházet do střediska výchovné péče.

Školní metodik prevence po ukončeném řešení celé situace sepsal žádost o grant a podal jej v rámci výzvy na Krajský úřad Jihomoravského kraje, odbor školství: Projekt pro poskytnutí dotace z programu I. Program MŠMT „Preventivní programy realizované školami a školskými zařízeními v roce 2006“, vyhlášeného Krajským

úřadem Jihomoravského kraje. Cílem projektu bylo získání financí pro adaptační pobyt šikanované třídy, ozdravení celého klimatu a nastolení nových (zdravých) norem chování a následně také proškolení všech pedagogických pracovníků na prevenci šikany a zlepšování klima třídy. Tento grant se škole podařilo získat.

V září dalšího školního roku se šikanovaná třída spojila pro svůj nízký počet žáků s druhou třídou stejného ročníku. (Pozn.: mnoho žáků přes prázdniny odešlo na jinou školu nebo již splnili povinnou školní docházku). Nově vzniklý kolektiv 7. třídy s novou třídní učitelkou, se dvěma metodiky prevence, výchovným poradcem a odborníkem na problematiku šikany vyjel v září na prodloužený adaptační víkend.

Ihned po příjezdu se začalo pracovat na ozdravení a také seznámení nově vzniklého kolektivu a to pomocí komunitního kruhu, technik a her na podporu spolupráce, soudružnosti, rozvoj komunikace a týmové práce.

Podle pedagogických členů a výsledků z ozdravně preventivního pobytu byl tento pobyt pro žáky přínosem pro zlepšení jejich kolektivu a také pro celkový rozvoj jejich osobností. Po příjezdu z pobytu se v průběhu celého školního roku metodici prevence na třídu informovali a ještě několikrát si pro třídu přichystali hodinu na zlepšení klimatu třídy, kde mimo jiné zapojovali i techniky na řešení konfliktů a rozvoj sebepoznání.

V současné době již tato třída splnila povinnou školní docházku. Poznatky a informace ohledně prevence šikany, které získali díky této zkušenosti, využívají metodici prevence i nadále. Metodik prevence uvádí, že se každoročně nechávají proškoleni na toto téma minimálně 2 – 4 pedagogové. Podle zájmu svých kolegů organizují metodici prevence zážitkové hodiny, kde si mohou na sobě vyzkoušet různé techniky pro zlepšování vztahů ve třídě a poté je zařadit do výuky ve svých třídách. Díky tomuto případu mohu konstatovat, že škola má zkušenosti s výskytem a řešením šikany. Nabyté zkušenosti využívá i nadále v prevenci šikany.

6.3 Vyhodnocení pozorování

Jednalo se o následně hodinu zaměřené na prevenci šikany – zlepšování vztahů ve třídě 2. ročníku ZŠ a MŠ Brno, Merhautova 37. Tato třída vznikla v září jako nový kolektiv žáků, jelikož se jedná o dyslektickou třídu. Žáci se v této třídě sešli na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny ke skupinové integraci.

Celá hodina se uskutečnila v pondělí, první vyučovací hodinu, kterou paní učitelka využívá právě k těmto potřebám. Přesně v 8.00 hod. začala hodina a děti seděly na židličkách v kruhu – tzv. komunitní kruh.

Vše začíná hrou „**Vymění si místa všichni ti, kteří**“ např. dnes ráno snídali, mají dobrou náladu, těšili se na své spolužáky apod. Pokud na větu děti reagovaly kladně, musely si ihned vyměnit místo s dalším kamarádem, který si také stoupl. Prvních pár vět říkala paní učitelka sama, poté odebrala z kruhu jednu židličku, postavila se do kruhu a po další vyslovené větě, kdo si má vyměnit místa, si sedla sama na židličku. Vždy ten, kdo zůstal v kruhu jako poslední a neměl si kam sednout, musel říci nějakou větu na výměnu místa, ale takovou, aby si on sám mohl sednout.

Tato hra slouží na uvolnění dětí, poznávání ostatních a také slouží jako rychlá diagnostika situace klimatu ve třídě. Děti se při ní učí i formulovat své myšlenky a předávat je ostatním. Hra dětí dle jejich nadšení bavila.

Následovaly tzv. „**Tiché řady**“. Žáci se postavili do prostoru ve třídě. Paní učitelka jim vysvětlila, že během této hry nesmí promluvit. Pak se měli v tichosti seřadit podle výšky, pak podle velikosti dlaně a nakonec podle počátečního písmene jejich jména. Poslední zadaný úkol byl pro druháky asi velmi těžký, jelikož se neobešli beze slov a začali se mezi sebou dohadovat kdo kde má být. Vše se dořešilo za pomoci paní učitelky. V této hře bylo jasně poznat, kdo má sklon být tzv. vůdcem třídy a na některých dětech bylo vidět, že paří mezi málo průbojně. Moji domněnku mi potvrdila po skončení hodiny i sama paní učitelka. Tato hra má za cíl spolupráci mezi dětmi a neméně důležitou zábavu.

Další aktivitou, kterou paní učitelka zařadila do této hodiny byli „**Reportéři**“. Cílem této hry je poznávání druhého člověka, seznámení se s jeho vlastnostmi, co má a nemá rád, kde bydlí apod.

Technika hry je ta, že se hraje ve dvojicích (náhodně vybraných) a žáci mají za úkol se o druhém dozvědět co nejvíce informací a vše pak pomocí kresby namalovat na papír. Poté si své role vymění. Děti dostaly na vypracování úkolu dostatek času. Na závěr vždy jeden z dvojice toho druhého představil celé skupině a ukázal i svůj namalovaný popis představovaného. Dle mého pozorování se tato technika žákům líbila. Pracovali se zájmem a nadšením. Bylo ovšem znát, že někteří žáci neumí poslouchat instrukce nebo

techniku dobře nepochopili a používali i psaní. Většina žáků vše zvládla dobře a hra se líbila.

Na závěr celé hodiny si všichni společně opět sedli na židličky do kruhu. Paní učitelka se žáků zeptala, co se jim na jejich hodině líbilo a co ne. Vždy žákovi, který měl mluvit, hodila míček. Dětem řekla, že mluvit smí jen ten, kdo míček drží. Poté zhodnotila celou práci sama a každému dítěti řekla nějakou pěknou větu, tzv. poselství, co si má vzít k srdci. Např.: „Líbilo se mi, že jsi se pěkně chovala ke spolužákům a nestrkala jsi do nich během hry Tiché řady“, nebo „jsem ráda, že se ti Tiché řady líbily, bylo to na tobě poznat, ale pro příště zkus nechat děti, aby se seřadili bez tvé pomoci. Děkuji ti.“ Z pozorování průběhu celé hodiny potvrzují, že pedagogičtí pracovníci na základní škole zařazují do svých hodin techniky a hry k prevenci šikany, dbají na zkvalitnění vztahů ve svých třídách.

6.4 Vyhodnocení rozhovoru

Rozhovor jsem vedla s dlouhodobým metodikem prevence na Základní škole a Mateřské škole Brno, Merhautova 37. jedná se o učitelku I. stupně, speciálního pedagoga, která v současné době ve škole pracuje na plný pracovní úvazek jako třídní učitelka v dyslektické třídě. Z rozhovoru je zřejmé, že ji práce metodika prevence baví, ale jako učitel na plný úvazek se této funkci nemůže věnovat tak, jak by chtěla. Proto se v minulosti rozhodla o tuto funkci podělit a nyní je metodikem prevence jen pro I. stupeň výše jmenované základní školy. V případě řešení obtížnějších výchovných problémů či výskytu sociálně patologických jevů na škole oba metodici spolupracují.

Následující část obsahuje mnou položené otázky a odpovědi metodika prevence:

1. Požádali Vás někdy rodiče žáků o pomoc při šikanování? - Přímou rodiče ne, řešila jsem v minulosti počáteční šikanu a v současné době taktéž řešíme na škole tento problém. Rodiče se vždy obrátili na třídního učitele, který se pak obrátil na mne. Další postupy jsme řešili již společně.

2. Jaká opatření na Vaší škole by následovala, pokud by jste odhalili počáteční stadium šikany? – Postupovali bychom podle našeho krizového plánu při řešení šikany, který máme od začátku školního roku jako součást minimálního preventivního programu. Tento krizový plán se řídí pokyny MŠMT k prevenci a řešení šikany ve škole. Takže postup by byl jednoznačný. Po odhadnutí závažnosti problému a situace ve třídě bychom provedli rozhovor s informátory, kteří na šikanu upozornili a promluvili bychom s obětí šikany. Pak je potřeba nalézt nějaké svědky šikany a důležité je ochránit oběť. Pak bychom pokračovali rozhovorem s agresorem, svolali výchovnou komisi, informovali rodiče a poté pracovali se třídou na zlepšení klimatu třídy.

3. Zdeněk Šimanovský napsal knihu plnou her pro zkvalitnění klimatu ve třídě, používáte ji vy osobně? – Ano používám, A nejenom tu jednu, používám i jeho druhou knihu her, která je zaměřená na zvládnutí agresivity a neklidu. Pana Šimanovského jsem poznala osobně na jeho seminářích, které vedl tady v Brně. Do školní knihovny jsem pak jeho knížky koupila. Jeho seminář mi dal spoustu nových poznatků a chuti do mé práce nejen jako metodika prevence, ale i jako třídního učitele.

4. Je podle Vás prevence účinná? – Ano, myslím si, že ano, ale jen za předpokladu, že je dlouhodobá, cílená a všichni dodržují jasně stanovená pravidla a předpisy a samozřejmě je velmi důležitá práce s rodinou. Pokud dítě nemá zažité hranice a pravidla slušného chování a doma vážně výchova, pak je prevence na školách velmi těžká.

Z odpovědí během rozhovoru s metodikem prevence vyplývá, že minimální preventivní program školy se řídí při prevenci a řešení šikany pokyny z metodického pokynu MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/2008 -6.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit u jedné vybrané základní školy, na jaké úrovni je jejich minimální preventivní program. Jestli zahrnuje i prevenci šikany a řídí se předpisy z Metodického pokynu MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j. 24 246/2008-6 a zda-li je tento program každým rokem obměňován na základě vyhodnocování ve škole. Dále si kladu za cíl zhodnotit účinek prevence a následné péče po zjištění a řešení pokročilého stadia šikanování.

Cíle se mi podařilo splnit na základě provedení stanovených úkolů.

Ú 1: Na základě přečtení novinového článku v minulosti a zvážení veškerých svých usuzování a předpokladů o vhodnosti školy, které se článek týkal, jsem si vybrala Základní školu a Mateřskou školu v Brně, Merhautova 37. V této škole jsem provedla kvalitativní výzkum.

Ú 2: Ve škole jsem dostala k dispozici a nahlédnutí dva minimální preventivní programy, které jsem měla možnost mezi sebou srovnat. Jednalo se o srovnání minimálního preventivního programu vybrané základní školy pro školní rok 2005/2006 před řešením pokročilého stadia šikanování s minimálním preventivním programem vypracovaným pro rok 2006/2007, který byl vypracovaný již na základě řešení šikany na škole.

V MPP 2006/2007 je již popsán stručný krizový scénář v případě řešení šikany na škole. Ze srovnání vyplývá, že minimální preventivní program je každým rokem obměňován na základě řešení sociálně patologických jevů a samotných potřeb školy, což je velkým přínosem pro zpracování každého MPP.

Ú 3: Na základní škole jsem se seznámila s informacemi, týkajícími se konkrétního řešení šikany v pokročilém stadiu a s jeho stručným průběhem. Poté jsem vypracovala případovou studii, ve které jsem uvedla i následnou péči po vyřešení šikany pro šikanovanou třídu. Závěrem chci říci, že škola může v rámci prevence zajistit i následnou péči po zjištění a řešení pokročilého stadia šikanování a to velmi vhodně za pomoci odborníků na danou problematiku, kteří s ní pracují

velmi často a poté díky metodikům prevence. Péče, která byla poskytnuta šikanované třídě ve výše zmiňované případové studii, byla pro třídu velkým přínosem pro zlepšení jejich kolektivu a také pro celkový rozvoj jejich osobností.

Ú 4: Díky rozhovoru se školním metodikem prevence jsem došla k závěrům, že od letošního roku má škola jako součást minimálního preventivního programu i krizový plán proti šikanování a vše se řídí předpisy z Metodického pokynu MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/2008-6.

Ú 5: Na základě mého pozorování průběhu hodiny zaměřené na prevenci šikany a zlepšování klimatu třídy jsem vyhodnotila kvalitativně průběh celé hodiny. Hodina se skládala z technik a her pro zlepšování vztahů mezi spolužáky. Techniky sloužily k uvolnění žáků, ke spolupráci a k rozvoji sebepoznávání a poznávání spolužáků navzájem, což je velmi vhodné pro prevenci šikany.

Ú 6: Ze získaných informací (tj. ze srovnání dvou minimálních preventivních programů, případové studie, pozorování hodiny prevence i rozhovoru) jsem došla k následujícímu závěru důležitému pro praxi:

Pro školu je prevence šikany nepostradatelným bodem celého vzdělávání žáků.

Resumé

Bakalářská práce se věnuje problematice šikanování na základních školách a možnostmi prevence šikany. Na základě odborné literatury se zabývá pojmem šikana, vymezuje tento pojem a popisuje vývojová stadia šikany. Zmiňuje se o protagonistech šikany, tj. o přímých účastnících šikanování. Zaměřuje se na školní klima z pohledu prevence šikany a poukazuje na to, že klima školy a klima třídy má vliv na sociální chování žáků, na jejich motivaci a výkon. Dále je zde rozpracováno téma prevence šikany z pohledu druhů prevence, tj. prevence primární, sekundární a terciární. Je zde nastíněn školní program proti šikanování, jehož součástí je minimální preventivní program. Teoretické poznatky jsou doplněny v praktické části srovnáním dvou minimálních preventivních programů v jedné škole a to před řešením pokročilého stadia šikany na škole a následně po řešení šikany na škole. Cílem bylo zjistit, na jaké úrovni tyto programy jsou, zda zahrnují i prevenci šikany a řídí se předpisy a metodickými pokyny Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Dalším cílem bylo zhodnotit účinek prevence a následné péče po zjištění a řešení pokročilého stupně šikanování. Cíle se podařilo splnit na základě provedení stanovených úkolů. Ze získaných informací vyplývá závěr, že prevence šikany je pro školu nepostradatelným bodem celého vzdělávání žáků.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikany na základní škole a možnostmi prevence. V teoretické části charakterizuje základní pojmy ve vztahu k tématu a přibližuje školní klima z pohledu prevence šikany. Popisuje druhy prevence, schéma prevence školních šikan a školní program proti šikanování.

Praktická část se zaměřuje na minimální preventivní program a případovou studii. Jejím úkolem je zjistit účinek prevence a následné péče po zjištění a řešení pokročilého stupně šikanování.

Klíčová slova

Šikana, agrese, klima školy, klima třídy, prevence šikany

Annotation

This bachelor thesis deals with problems of bullying in the primary school and possibilities of its prevention. It characterizes basic concepts in the theoretical part in relation to the theme and make the school climate closer from the view of bullying prevention. It describes kinds of prevention, the scheme to prevent bullying and the school programme against bullying.

The practical part is focused on the minimum preventive program and a case study. Its task is to find out the influence of prevention and the following care after the finding and a solution of the advanced degree of bullying.

Key Words

Bullying, school climate, class climate, prevention of bullying

Seznam použité literatury

1. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd.. Praha: ISV nakladatelství, 2003, 197 s. ISBN 80-86642-08-9
2. BOURCET, S., GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006, 71 s. ISBN 80-00-01552-8
3. ČÁP, J., MAREŠ J. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, 655 s. ISBN 987-80-7367-273-7
4. ERB, Helmut H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. 1. vyd. Praha: Amulet, 2000, 126 s. ISBN 80-86299-22-8
5. GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006, 324 s. ISBN 80-7367-115-8
6. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha: Portál, 2005, 256 s. ISBN 80-7367-014-3
7. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 127 s. ISBN 80-7178-123-1
8. KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, 151 s. ISBN 80-7178-945-3
9. LANGOVÁ M., VACÍNOVÁ M. *Kapitoly z pedagogické psychologie I*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 2002, 118 s. ISBN 80-7044-398-7
10. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 1.vyd. Praha: Portál, 1997, 495 s. ISBN 80-7178-170-3

11. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001, 322 s. ISBN 80-7178-579-2
12. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-7178-049-9
13. SPÁČILOVÁ, H. *Pedagogická diagnostika v primární škole I*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 74 s. ISBN 80-244-0568-7
14. VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2005, 410 s. ISBN 80-246-1074-4
15. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. č.j. 20-006/2007-51, Věstník MŠMT ČR 11/2007
16. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. č.j. 24 246/2008-6, Věstník MŠMT ČR 1/2009
17. *Minimalizace šikany, shrnutí pilotního projektu 2005 – 2007*, (Informační a propagační brožurka MIŠ), 1. vyd. Kladno: Aisis, občanské sdružení, 2008, 68 s. ISBN 978-80-904071-2-1

Seznam příloh

- Příloha č. 1 Minimální preventivní program pro školní rok 2005/2006
Pozn.: Z důvodu obsáhlé přílohy samotného MPP je tato příloha
zařazena bez ní.
Z důvodu ochrany osobních údajů jsou z MPP vymazána osobní data.
- Příloha č. 2 Minimální preventivní program pro školní rok 2006/2007
Pozn.: Z důvodu obsáhlé přílohy samotného MPP zařazují program
pouze s přílohou č.13, která byla pro moji práci potřebná.
Z důvodu ochrany osobních údajů jsou z MPP vymazána osobní data.
- Příloha č. 3 Kopie novinového článku vydaného v denním tisku Mladá fronta-
Dnes, dne 15. 5. 2006.

Příloha č. 1

Základní škola a Mateřská škola Brno

s odloučeným pracovištěm

Vranovská

Merhautova 37, 613 00 Brno,

Tel. 545 21 16 51

Minimální preventivní program pro školní rok 2005/2006

„Je normální nekouřit a mít lidi rád“

Část první

1. Popis současného stavu školy a dané problematiky

a) CHARAKTERISTIKA ŠKOLY , STAV ŠKOLY Z HLEDISKA PATOLOGICKÝCH JEVŮ, NAŠE ZAMĚŘENÍ

Základní škola a Mateřská škola Brno, Merhautova 37 patří počtem žáků k větší základní škole. Již druhým rokem k budově Merhautova patří i budova Vranovská (V), která funguje jako odloučené pracoviště.

Součástí budovy je školní jídelna s vlastní kuchyní a školní družina.

Při ZŠ působí mateřská škola se zaměřením na estetickou výchovu a keramiku.

Základní školu navštěvuje dohromady 750 dětí ve 40 třídách.

Na II. stupni ZŠ existují třídy zaměřené na výuku matematiky a informatiky.

Na škole funguje žákovský senát, s kterým spolupracuje i školní metodik prevence (ŠMP). Jejich spolupráce je zatím velmi čerstvá, jelikož první oslovení o spolupráci bylo ze strany ŠMP a to na konci školního roku 2004/2005.

Škola má možnost navštěvovat park vzdálený zhruba 300m od budovy, školní hřiště u budovy Vranovská (i v odpoledních hodinách mimo vyučování ve svém vlastním volnu), venkovní atrium v budově V a mnoho zájmových kroužků při Vranováčku a v odpoledních hodinách i kroužky pořádané bezplatně učiteli I.stupně.

V blízkosti naší školy se nachází Střední zdravotnická škola.

Obě budovy se nacházejí u velmi frekventovaných silničních křižovatek a jsou v části Brna, kde se soustřeďuje i větší část romské populace. Romské děti navštěvují i naši školu (v porovnání s minulým

rokem procento romských dětí vzrostlo). Menší procento žáků ZŠ tvoří i děti národnosti ruské, ukrajinské, arménské. I když učitelé pracují na zkvalitnění vzájemných vztahů žáků a zařazují do svých hodin prvky multikulturismu, stále se u některých dětí setkáváme s netolerancí a předsudky vůči romské kultuře a naopak.

V každém ročníku je zřízena jedna specializovaná třída pro žáky se specifickými poruchami učení (SPU). Některé děti v těchto třídách mají i poruchy chování. Není výjimkou, že i v běžných třídách jsou děti s poruchami pozornosti, se spec.poruchami učení, integrované děti (kvůli SPU, tělesné postižení apod.) Vše se odráží v jejich nevyzrálých osobnostech a jsou vytypované jako rizikové skupiny, děti s větším počtem výchovných problémů a konfliktů.

b) STAV DĚTÍ VE VZTAHU K PATOLOGICKÝM JEVŮM

V minulém roce jsme se ani „MY“ nevyhnuli problémům s návykovými látkami na území naší školy. Začalo to zápachy kouře po cigaretách přicházejících žáků do vyučování (více než kdy jindy), přes nálezy nedopalků od cigaret na toaletách pro žáky II.stupně, až po náhodný objev sáčku s marihuanou a posléze i řešením žáků pod vlivem návykové látky.

Jak jsme již uvedly, v blízkosti naší školy se nachází Střední zdravotnická škola.

Žáci z této školy bohužel nedávají našim žákům bezvadný vzor v oblasti kouření a ve svých volných přestávkách docházejí na tzv.“bednu“ si zakouřit, což zaujalo i naše děti a toto místo používají i oni.

V neposlední řadě máme k dispozici vyhodnocení anketních lístků, vyplněné žáky od 12ti let (někteří žáci tohoto věku jsou ještě žáky stupně prvního) od organizace A KLUBY ČR, o.p.s., kteří u nás již druhým rokem provádějí průzkum zneužívání návykových látek mládeží v Brně. Dle tohoto dotazování má poměrně velké procento žáků druhého stupně zkušenost s návykovými látkami (cigarety, kouření marihuany, alkohol).

Také již zmiňované vztahy mezi některými spolužáky nejsou ideální. Mezi žáky jsou často vztahy, ve kterých chybí vzájemná tolerance a porozumění.

A co rodiče? Po akci, kterou jsme v loňském roce pro ně připravili, nemají starosti, že jejich dítě by mohlo spadnout do kolotoče s návykovými látkami a mohlo se stát na něčem zdravím škodlivém závislé.

Proto jsme se domluvili, že letošní MPP bude zaměřený více na prevenci kouření (jelikož od cigarety je jen krůček k vyzkoušení i jiných návykových látek a tím pádem k závislosti na ni) a budování dobrých vzájemných vztahů mezi žáky navzájem (žáky různých národností a etnik) a také zkvalitnění vztahů učitel a žák a škola a rodiče.

Díky zlepšení všech vztahů se i výuka na škole, práce žáků i učitelů stane více kvalitnější než je doposud.

Slovo psychologa na závěr: „Lidé kouří nikoli proto, že chtějí kouřit, ale protože nemohou přestat.“

2. Garant MPP

Školním metodikem, garantem minimálního preventivního programu je . Jedná se o učitele, který v současné době pracuje na I.stupni na plný úvazek.

a) SPOLUPRÁCE ŠMP VE ŠKOLE S (SE):

- výchovným poradcem ();
- ředitelem školy ();
- zástupci ředitele ();
- třídními učiteli a ostatními učiteli I. i II. stupně;
- učiteli OV a RV.

b) SPOLUPRÁCE S OSTATNÍMI ORGANIZACEMI

- Městská policie - besedy a přednášky, dopravní hřiště, projekt;
- Policie ČR Brno - besedy a přednášky, nástěnka se schránkou, prevence kriminality dětí a mládeže;
- PPP Kohoutova 4 - pedagogicko-psychologická vyšetření žáků s problémem, vzdělávání pedagogů, měsíční schůzky speciálních pedagogů;
- PPP Sládkova 45 - pravidelné schůzky ŠMP, preventivní programy, mapování vztahů, vzdělávání pedagogů a ŠMP;
- SPC - vzdělávání pedagogů;
- SVP- vyšetření a popř. umístění žáka na diagnostický pobyt- Help me - exkurze spojená s besedou;
- CVČ Lužánky - vzdělávání pedagogů, preventivní a výukové akce;
- DDM Junior - preventivní a výuková akce pro žáky;
- Vranováček - centrum volného času s pestrou nabídkou zájmových kroužků pro děti;
- OHS Brno - zabezpečení preventivních akcí a exkurzí;
- OSPOD (OPD) - řešení záškoláctví, zanedbávání povinné rodinné péče;
- DROM, romské středisko;
- Nadace Naše dítě - Dětská práva - „Vím, co smím?“;

- A KLUBY ČR, o.p.s. - dotazování, ankety - průzkum zneužívání návykových látek mládeží v Brně;
- Úřad městské části Brno - sever - (Severník - informuje o životě školy);
- PdF MU Brno, spolupráce se SŠ, IŠ a SOU;
- Přírodovědná stanice, ZOO Brno;
- Mnichovská hudební univerzita;
- Zdravotní ústav města Brno - prev.akce., nabídka vzdělávání pedagogů.

3. Cíl MPP

Jak jsme již uvedli v bodě 1. b), pro letošní školní rok jsme se domluvili, že MPP bude zaměřený více na **prevenci kouření a budování dobrých vzájemných vztahů mezi žáky navzájem a také zkvalitnění vztahů učitel a žák, škola - rodiče.**

Je důležité pro další život našich žáků, aby z nich byli takové osobnosti, které dokáží ve svém věku (budou natolik zralí na svůj věk) poukázat na určitý problém, prozkoumat ho, zeptat se na něho, srovnávat a pochopit, co je správné a co naopak nesprávné rozhodnutí.

Tato osobnost žáka by měla co nejlépe umět využívat svůj volný čas, vážit si svého zdraví a co nejlépe umět vycházet s ostatními lidmi jak ve škole, tak doma i na ulici.

Cíle jsme opět rozdělili na:

- a) krátkodobé
- b) střednědobé
- c) dlouhodobé

Pozn. autora : Program, který na naší škole provedeme je podle Dušana Dvořáka - Školní rok a prevence kouření- program školy - žáků - rodičů a komunity. Jednotlivé kroky vypisujeme v krátkodobých cílech, popř. střednědobých, ale program je brán jako dlouhodobý a komplexní.

CÍLE	OBSAH	POZNÁMKY
KRÁTKODOBÉ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ seznámení žáků se MPP (organizace prevence) ✓ obnovení konzultačních hodin ✓ obnovení adresáře pro potřeby ŠMP ✓ pravidelné doplňování informací ohledně soc.pat.jevů do šanonu ŠMP ✓ nabídka preventivních programů pro žáky, popř. vybere učitel ✓ doplnění knihovny o nové tituly, videotéky pro potřeby ŠMP a ostatních pedagogů ✓ pravidelné vstupy ŠMP na pedagogických radách a MZ ✓ pravidelné informování žáků a obnovy nástěnek ✓ spolupráce s Žákovským senátem ✓ průběžně informovat kolegy o nabídkách dalších preventivních akcí a dalšího vzdělávání pedagogů v dané oblasti ✓ dotvořit dotazník týkající se kouření na naší škole ✓ napsat rodičům dopis s výzvou k pomoci v oblasti prevence (i prevence kouření) - říjen - (čerpáno z čas. Prevence) ✓ zapojit se aktivně v boji proti kouření (listopad Mezinárodní den NEKOUŘENÍ) ✓ pravidelně během roku třídním učitelům poskytnout techniku pro zlepšování vztahů mezi žáky (možnost zařadit do třídnických hodin) ✓ dopis pro žáky k Vánocům - 	

	prosinec - (čerpáno z čas. Prevence)	
STŘEDNĚDOBĚ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ pravidelné mapování situace v jednotlivých třídách ✓ průzkum na kouření, vyhodnocení a zveřejnění výsledků ✓ přihlášení se do akce „ Jablko nebo citron“, příprava na tuto akci ✓ pravidelné slohové práce, výtvarné práce (např.motivy pohlednic, plakátů) na téma Kouření apod. a výstavy prací před třídními schůzkami ✓ vytvoření vzkazů rodičům kuřákům a zaslání na vytvořených pohlednicích k Světovému dni bez tabáku (květen) ✓ upevňování dobrých vztahů mezi žáky I. a II. stupně (Den dětí, Zimní a Letní olympiáda, Barevný den apod.) ✓ pravidelné (celoroční) hodnocení MPP žáky i učiteli (měření efektivity MPP) ✓ dodržovat Plán činností, popř. ho obměnit dle situace ✓ zlepšení spolupráce s učiteli ✓ seznámení s novým výchovným poradcem 	
DLOUHODOBĚ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zlepšení vztahů s rodiči ✓ vytvořit vnitřní řád pro školu s jednoznačně stanovenými postupy při výskytu sociálně nežádoucích jevů (SNJ) - „CO DĚLAT, KDYŽ ...?“ 	

Možný výskyt sociálně nežádoucích jevů - vycházet se bude z pokynu
MŠMT ČR, č.j. 14 514/2000 - 51, která do prevence soc.-pat. jevů zahrnuje:

- a) konzumace drog včetně kouření a alkoholu, drogové závislosti
- b) kriminalitu
- c) virtuální drogy a gambling
- d) záškoláctví
- e) šikanování a jiné násilí
- f) rasismus, xenofobii, intoleranci, antisemitismus

4. Měření efektivity programu

Při hodnocení využíváme neformálních rozhovorů s učiteli i žáky a po každé pořádané akci necháváme vyplnit hodnotící dotazník (viz Příloha č.1), který je vyhodnocen a snažíme se se závěry dotazování seznámit i organizace, které pořádaly preventivní program. Na závěry reagujeme změnami v programu.

Sledujeme a problémové děti, jejich chování a vliv ve skupině, přičemž podle dané situace reagujeme (interaktivní program, sociometrický rozbor třídy, techniky na upevňování vztahů, informovanost rodičů - kontakt s rodiči apod.)

Část druhá

AKTIVITY PRO ŽÁKY

- V rámci výuky (Příloha č.2) - Plán činností v oblasti prevence soc.pat.jevů pro šk.rok 2005/2006

- Jednorázové tematické aktivity - na naší škole probíhají již třetím rokem:
 - I. stupeň - besedy a přednášky: Městská policie
Policie ČR Brno
(kriminalita dětí a mládeže)
 - projekt „Zdravé zuby“
 - dopravní výchova (dopravní hřiště), prevence úrazů
 - 2. - 4.třídy - spaní ve škole s preventivní náplní
(preventivní pohádky, techniky) - (Tato aktivita je zařazena nově, minulý rok nám to nevyšlo.)
 - 4.třídy - Dětská práva - „Vím, co smím?“
 - 5. třídy - besedy a interaktivní preventivní programy o kouření, drogách, o dospívání
 - 6. - 9. třídy - besedy a preventivní programy: drogy, AIDS, sexuální výchova, poruchy příjmu, kriminalita mládeže (Policie ČR Brno)

Další aktivity dle nabídky v průběhu roku (soutěže, výstavy, exkurse, ...),
cyklus nízkoprahových zájezdů, atd.

- Dlouhodobé programy:
 - Osobnostní rozvoj dítěte, upevňování dobrých vztahů ve třídě, utváření odmítavého postoje k násilí, užívání návykových látek, pomáhání žákům zvládat různé životní problémy a konflikty. Pro žáky I. i II. stupně:
 - v rámci výuky pro I.stupeň (ŠMP každý měsíc předá třídním učitelům techniku na prevenci sociálně nežádoucích jevů.);
 - v rámci třídnické hodiny u žáků II. stupně nebo v hodinách OV a RV.
 - Prevence soc.pat.jevů, informování o sociálně nežádoucích jevech - 2.stupeň v rámci výuky, zařazení témat podle tematických plánů učiva (viz Příloha č.3)
 - Pro II.stupeň - „Dokaž, že jsi osobnost, řekni drogám NE a DOST!!“ - v rámci tohoto programu uskutečníme prevenci kouření podle Dušana Dvořáka - Školní rok a prevence kouření
 - využití internetu v primární prevenci - www.odrogach.cz (větší informovanost o této int.stránce)
- Volnočasové aktivity - viz Příloha č.5

Část třetí

RODIČE

- Informace - třídní schůzky
 - nástěnka
 - letáky
 - konzultace (konzultační hodiny)
 - internet (www stránky, email školy)
- Aktivity - beseda pro rodiče 5.tříd v případě zájmu rodičů
 - seznámení rodičů s MPP na třídních schůzkách
 - na každých dalších schůzkách vždy pár slov pro rodiče:
 - O drogách. Jak poznám, že moje dítě bere drogy? (viz Příloha č. 6)*
 - Doporučení rodičům, jejichž dítě má problémy s návykovými látkami. Čemu se vyhnout? (viz Příloha č. 7)*
 - O šikaně. Definice pojmu. Varovné signály pro rodiče. Co dělat, když ...? (viz Příloha č. 8)*
 - Jak předcházet vzniku poruch příjmu potravy u svých dětí? (viz Příloha č. 9)*
 - Kontaktní adresy (viz Příloha č. 10)
- Pozn.: Přílohy č.6 - 9 jsou staženy z webové stránky (www.poradenskecentrum.cz) vytvořené kolektivem autorů PPP Brno, Sládkova 45.

Pozn. autora: MPP je flexibilní. V případě aktuálního stavu ve škole je možnost jeho změny, přizpůsobení se aktuálnímu stavu a okamžité seznámení s touto změnou veškerého učitelského sboru a vedení školy.

ředitelka školy

školní metodik

prevence SPJ

Příloha č. 2

Základní škola a Mateřská škola Brno

s odloučeným pracovištěm
Vranovská

Merhautova 37, 613 00 Brno,

Tel. 545 21 16 51

Minimální preventivní program pro školní rok 2006/2007

„Je normální nekouřit a mít lidi rád II“

Část první

3. Popis současného stavu školy a dané problematiky

c) CHARAKTERISTIKA ŠKOLY , STAV ŠKOLY Z HLEDISKA PATOLOGICKÝCH JEVŮ, NAŠE ZAMĚŘENÍ

Základní škola a Mateřská škola Brno, Merhautova 37 patří počtem žáků k větší základní škole. Již třetím rokem k budově Merhautova patří i budova Vranovská (V), která funguje jako odloučené pracoviště.

Součástí budovy je školní jídelna s vlastní kuchyní a školní družina.

Při ZŠ působí mateřská škola se zaměřením na estetickou výchovu a keramiku.

Základní školu navštěvuje dohromady 750 dětí ve 40 třídách.

Na II. stupni ZŠ existují třídy zaměřené na výuku matematiky a informatiky.

Na škole funguje žákovský senát, s kterým spolupracují i školní metodici prevence (ŠMP). Na žáky se tak přenesla menší míra zodpovědnosti a jsou součástí tvoření MPP. Učí se předávat nové informace (zatím se jedná o preventivní akce a soutěže) svým vrstevníkům.

Škola má možnost navštěvovat park vzdálený zhruba 300m od budovy, školní hřiště u budovy Vranovská (i v odpoledních hodinách mimo vyučování ve svém vlastním volnu), venkovní atrium v budově V a mnoho zájmových kroužků při Vranováčku a v odpoledních hodinách i kroužky pořádané učiteli I. i II. stupně.

V blízkosti naší školy se nachází Střední zdravotnická škola.

Obě budovy se nacházejí u velmi frekventovaných silničních křižovatek a jsou v části Brna, kde se soustřeďuje i větší část romské populace. Romské děti navštěvují i naši školu.

Menší procento žáků ZŠ tvoří i děti národnosti ruské, ukrajinské, arménské. I když učitelé pracují na zkvalitnění vzájemných vztahů žáků a zařazují do svých hodin prvky multikulturismu, stále se u některých dětí setkáváme s netolerancí a předsudky vůči romské kultuře a naopak.

V každém ročníku je zřízena jedna specializovaná třída pro žáky se specifickými poruchami učení (SPU). Některé děti v těchto třídách mají i poruchy chování. Není výjimkou, že i v běžných třídách jsou děti s poruchami pozornosti, se spec.poruchami učení, individuálně integrované děti (kvůli SPU, tělesné postižení apod.) Vše se odráží v jejich nevyzrálých osobnostech a jsou vytypované jako rizikové skupiny, děti s větším počtem výchovných problémů a konfliktů.

d) STAV DĚTÍ VE VZTAHU K PATOLOGICKÝM JEVŮM

V minulém školním roce jsme opět řešili problémy s návykovými látkami a to s kouřením cigaret a také i s marihuanou. Tentokrát se nejednalo jenom o žáky II.stupně, ale bohužel i o žáky 5.ročníku. Tyto problémy jsme řešili, a to pomocí výchovných komisí, pohovory s rodiči, informovali jsme a spolupracovali s Policií ČR, kurátory OPD apod.)

V rámci programu „Je normální nekouřit a mít lidi rád“, proběhlo na naší škole anonymní dotazování žáků II.stupně ohledně kouření. Mimo jiné jsme se zeptali i na zkušenosti s marihuanou. Bohužel ne všichni kolegové odevzdali své vyhodnocení, proto výsledky se týkají jen počtu 186 žáků II.stupně.

Z výsledků vyplývá, že marihuanu užívá 25 žáků a to 1x až 3x za měsíc, což je pro nás alarmující a v prevenci se více zaměříme nejen na kouření cigaret, ale i na kouření marihuany (předáme žákům jasné informace - vliv cigaret, marihuany na zdraví člověka a také je seznámíme s legislativou).

Dalším sociálně nežádoucím jevem na naší škole byla šikana, kterou jsme v minulém školním roce řešili a díky zkontaktovaným odborníkům jsme ji vyřešili.

Pokud by se opakovala, již víme, jak v takové situaci pokračovat a doufáme, že ji vždy včas rozpoznáme.

V případě šikanované třídy jsme jednali v souladu s metodickým pokynem pro prevenci a řešení šikany na škole, kterou vydalo MŠMT ČR. Byly vyvozeny odpovídající závěry (úzká spolupráce s rodiči, spolupráce s kurátory a s pracovníci SVP, ohlašovací povinnost na Policii ČR a samozřejmě další pozorné sledování situace ve třídě; po umístění agresora do diagnostického ústavu a výchovných komisí s problémovými žáky, kteří se přidali na stranu agresora, začala ve třídě probíhat intervence).

Na základě těchto zkušeností jsme sepsali grant „Šikana: šesták rozložil školu“ a získali jsme tak finance pro víkendový pobyt postižené třídy.

I nadále se budeme zabývat vztahy ve třídách. Jelikož víme, že některé vztahy mezi spolužáky nejsou ideální (chybí vzájemná tolerance a porozumění).

O všem budeme informovat rodiče. Díky písemným informacím na téma sociálně nežádoucí jevy, třídních schůzek, www-stránkách, školního plesu, vánoční akademie se budeme snažit, je více seznámit s průběhem prevence na naší škole, popř. je do ní aktivně zapojit,

Letošní MPP bude vedený jako „Protikuřácká kampaň“ a to na prevenci (primární, u některých žáků i sekundární) kouření cigaret i marihuany a opakované budování dobrých vzájemných vztahů mezi žáky navzájem (žáky různých národností a etnik) a také zkvalitnění vztahů učitel a žák a škola a rodiče. Velmi důležitá bude i motivace nejen žáků, ale i samotných učitelů, jelikož se stále setkáváme s nepochopením naší snahy u některých kolegů.

Díky zlepšení všech vztahů se i výuka na škole, práce žáků i učitelů stane více kvalitnější než je doposud.

Slovo psychologa na závěr: „Lidé kouří nikoli proto, že chtějí kouřit, ale protože nemohou přestat.“

4. Garant MPP

Školním metodikem, garantem minimálního preventivního programu je (učitelka, která v současné době pracuje na I.stupni na plný úvazek a je třídní učitelkou) a od letošního roku je ŠMP i (učitelka II.stupně, netřídní, pracuje též na plný úvazek).

a) SPOLUPRÁCE ŠMP VE ŠKOLE S (SE):

- výchovným poradcem ();
- ředitelem školy ();
- zástupci ředitele ();
- třídními učiteli a ostatními učiteli I. i II. stupně;
- učiteli OV a RV.

b) SPOLUPRÁCE S OSTATNÍMI ORGANIZACEMI

- Městská policie - besedy a přednášky, dopravní hřiště, projekt;
- Policie ČR Brno - besedy a přednášky, nástěnka se schránkou, prevence kriminality dětí a mládeže;
- PPP Kohoutova 4 - pedagogicko-psychologická vyšetření žáků s problémem, vzdělávání pedagogů, měsíční schůzky speciálních pedagogů;
- PPP Sládkova 45 - pravidelné schůzky ŠMP, preventivní programy, mapování vztahů, vzdělávání pedagogů a ŠMP;
- SPC - vzdělávání pedagogů;
- SVP- vyšetření a popř. umístění žáka na diagnostický pobyt- Help me - exkurze spojená s besedou; a SVP Gabriely Preissové - Mgr. Ježková (zmapování klimatu třídy, řešení šikany); pomoc s žáky s poruchami chování;
- CVČ Lužánky - vzdělávání pedagogů, preventivní a výukové akce;
- Ratolest Brno, o.s. - program Pět P - preventivní práce s dětmi;
- DDM Junior - preventivní a výuková akce pro žáky;
- Vranováček - centrum volného času s pestrnou nabídkou zájmových kroužků pro děti;
- OHS Brno - zabezpečení preventivních akcí a exkursí;

- OSPOD (OPD) - řešení záškoláctví, zanedbávání povinné rodinné péče;
- DROM, romské středisko;
- Nadace Naše dítě - Dětská práva - „Vím, co smím?“;
- A KLUBY ČR, o.p.s. - dotazování, ankety - průzkum zneužívání návykových látek mládeží v Brně;
- Úřad městské části Brno - sever - (Severník - informuje o životě školy);
- PdF MU Brno, spolupráce se SŠ, IŠ a SOU;
- Přírodovědná stanice, ZOO Brno;
- Mnichovská hudební univerzita;
- Zdravotní ústav města Brno - prev.akce., nabídka vzdělávání pedagogů.
- Krizové centrum pro děti a mládež SPONDEA - preventivní programy, psychologická pomoc.

3. Cíl MPP

Jak jsme již uvedli v bodě 1. b), pro letošní školní rok jsme se domluvili, že MPP bude zaměřený více na **prevenci kouření a budování dobrých vzájemných vztahů mezi žáky navzájem a také zkvalitnění vztahů učitel a žák, škola - rodiče.**

Je důležité pro další život našich žáků, aby z nich byli takové osobnosti, které dokáží ve svém věku (budou natolik zralí na svůj věk) poukázat na určitý problém, prozkoumat ho, zeptat se na něho, srovnávat a pochopit, co je správné a co naopak nesprávné rozhodnutí.

Tato osobnost žáka by měla co nejlépe umět využívat svůj volný čas, vážit si svého zdraví a co nejlépe umět vycházet s ostatními lidmi jak ve škole, tak doma i na ulici.

Cíle jsme opět rozdělili na:

- d) krátkodobé
- e) střednědobé
- f) dlouhodobé

Pozn. autora : V protikuřácké kampani, kterou na naší škole provedeme, využijeme opět projekt podle Dušana Dvořáka - Školní rok a prevence kouření- program školy - žáků - rodičů a komunity. Jednotlivé kroky vypisujeme v krátkodobých cílech, popř. střednědobých, ale program je brán jako dlouhodobý a komplexní. A bereme ho nejen jako primární prevenci, ale u některých žáků se bude jednat i o sekundární, proto jsme zvolili letos název Protikuřácká kampaň

CÍLE	OBSAH	POZNÁMKY
KRÁTKODOBÉ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ seznámení žáků se MPP (organizace prevence) ✓ obnovení konzultačních hodin ✓ obnovení adresáře pro potřeby ŠMP ✓ pravidelné doplňování informací ohledně soc.pat.jevů do šanonu ŠMP ✓ nabídka vzdělávání v oblasti prevence pro ped.sbor ✓ nabídka preventivních programů pro žáky, popř. vybere učitel ✓ doplnění knihovny o nové tituly, videotéky pro potřeby ŠMP a ostatních pedagogů ✓ pravidelné vstupy ŠMP na pedagogických radách a MZ ✓ pravidelné informování žáků a obnovy nástěnek ✓ spolupráce s Žákovským senátem ✓ průběžně informovat kolegy o nabídkách dalších preventivních akcí a dalšího vzdělávání pedagogů v dané oblasti ✓ pozměnit dotazník týkající se kouření na naší škole ✓ napsat rodičům opět dopis s výzvou k pomoci v oblasti prevence (i prevence kouření) - říjen - (čerpáno z čas. Prevence) ✓ zapojit se aktivně v boji proti kouření (květen Mezinárodní den NEKOUŘENÍ) ✓ pravidelně během roku třídním učitelům poskytnout techniku 	

	<p>pro zlepšování vztahů mezi žáky (možnost zařadit do třídnických hodin)</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ dopis pro žáky k Vánocům - prosinec - (čerpáno z čas. Prevence) 	
STŘEDNĚDOBÉ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ pravidelné mapování situace v jednotlivých třídách ✓ průzkum na kouření, vyhodnocení a zveřejnění výsledků ✓ pravidelné slohové práce, výtvarné práce (např. motivy pohlednic, plakátů) na téma Kouření apod. a výstavy prací před třídními schůzkami ✓ vytvoření vzkazů rodičům kuřákům a zaslání na vytvořených pohlednicích k Světovému dni bez tabáku ✓ upevňování dobrých vztahů mezi žáky I. a II. stupně (Den dětí, Zimní a Letní olympiáda, Barevný den apod.) ✓ pravidelné (celoroční) hodnocení MPP žáky i učiteli (měření efektivity MPP) ✓ dodržovat a postupně doplňovat Plán činností, popř. ho obměnit dle situace ✓ zlepšení spolupráce s učiteli ✓ seznámení žáků s novým, druhým školním metodikem prevence 	
DLOUHODOBÉ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zlepšení vztahů s rodiči ✓ vytvořit vlastní krizový plán pro školu s jednoznačně stanovenými postupy při výskytu sociálně nežádoucích jevů (SNJ) - „CO DĚLAT, KDYŽ ...?“ 	

Možný výskyt sociálně nežádoucích jevů - vycházet se bude z pokynu
MŠMT ČR, č.j. 14 514/2000 - 51, která do prevence soc.-pat. jevů zahrnuje:

- a) konzumace drog včetně kouření a alkoholu, drogové závislosti
- b) kriminalitu
- c) virtuální drogy a gambling
- d) záškoláctví
- e) šikanování a jiné násilí
- f) rasismus, xenofobii, intoleranci, antisemitismus

4. Měření efektivity programu

Při hodnocení využíváme neformálních rozhovorů s učiteli i žáky a po každé pořádané akci necháváme vyplnit hodnotící dotazník (viz Příloha č.1), který je vyhodnocen a snažíme se se závěry dotazování seznámit i organizace, které pořádaly preventivní program. Na závěry reagujeme změnami v programu.

Sledujeme problémové děti, jejich chování a vliv ve skupině, přičemž podle dané situace reagujeme (interaktivní program, zmapování klimatu třídy, techniky na upevňování vztahů (komunitní kruhy), informovanost rodičů - kontakt s rodiči apod.)

Část druhá

AKTIVITY PRO ŽÁKY

- V rámci výuky (Příloha č.2) - Plán činností v oblasti prevence soc.pat.jevů pro šk.rok 2006/2007

- Jednorázové tematické aktivity - na naší škole probíhají již čtvrtým rokem:
 - I. stupeň - besedy a přednášky: Městská policie (dopravní výchova, besedy týkající se bezpečného chování, zabezpečení majetku, předcházení úrazům; nově projekt „Kamarád“ pro žáky 1.-3.ročníku - ke zvýšení jejich bezpečnosti při kontaktu se psy; neužívání návykových látek)
 - Policie ČR Brno
(kriminalita dětí a mládeže)
 - projekt „Zdravé zuby“
 - dopravní výchova (dopravní hřiště - MPČR, Junior), prevence úrazů (Junior, Zdravotní ústav města Brno)
 - Dle zájmu dětí a třídního učitele - spaní ve škole s preventivní náplní (preventivní pohádky, techniky)
 - 5. třídy - besedy a interaktivní preventivní programy o kouření, drogách, o dospívání)
 - II.stupeň - besedy a přednášky: MP ČR - právní vědomí, zásady bezpečného chování, sociálně patologické jevy; nově projekt „Z hlouposti do závislosti“ - zaměřeno na prevenci legálních návykových látek
 - Policie ČR Brno -
kriminalita dětí a mládeže - legislativa)
 - 6. - 9. třídy - besedy a preventivní programy: drogy, AIDS, sexuální výchova, poruchy příjmu, šikana, kriminalita mládeže (Policie ČR Brno)

Další aktivity dle nabídky v průběhu roku (soutěže, divadla, filmová představení, výstavy, exkurse, ...), víkendové pobyty pro zlepšení vztahů ve třídě (Finance jsme získali z dotace na podaný grant „Šikana: šesták rozložil školu.“)

ŠMP budou pravidelně docházet po domluvě třídních učitelů do jednotlivých tříd a provádět zmapování třídního klimatu pomocí her a technik, popř. písemného dotazování, a ve svém čase si vymezí min. 2 hodiny, ve kterých budou pracovat formou komunitního kruhu pomocí her a technik na zlepšování vztahů mezi žáky (zlepšování třídního kolektivu).

➤ Dlouhodobé programy:

- Osobnostní rozvoj dítěte, upevňování dobrých vztahů ve třídě, utváření odmítavého postoje k násilí, užívání návykových látek, pomáhání žákům zvládat různé životní problémy a konflikty. Pro žáky I. i II. stupně:
 - v rámci výuky pro I.stupeň (ŠMP každý měsíc předá třídním učitelům techniku na prevenci sociálně nežádoucích jevů.);
 - Projekt „Je normální nekouřit a mít lidi rád“ - prevence kouření a zlepšování vztahů mezi I. a II. stupněm („Vztahy I. x II.“ - probíhá již 2.rokem: Vždy jedna třída z II. stupně je od října přiřazena k jedné třídě z I.stupně a ty se po celý rok mohou navštěvovat a pořádat spolu různé akce. Ze začátku opět proběhne úvodní hodina na

seznámení, při které se budou využívat různé hry a techniky pro seznámení a spolupráci. Potom bude následovat i hodina netradiční tělesné výchovy a další. Tento program se nám minulý rok jevil jako úspěšný, žákům i učitelům se líbil a pracujeme tak na zlepšení vztahů mezi žáky ve škole a díky tomu i mezi žáky ve třídě.

- v rámci třídnické hodiny u žáků II. stupně nebo v hodinách OV a RV.
- Prevence soc.pat.jevů, informování o sociálně nežádoucích jevech - 2.stupeň v rámci výuky, zařazení témat podle tematických plánů učiva (viz Příloha č.3)

- Volnočasové aktivity - viz Příloha č.5

Část třetí

RODIČE

- Informace - třídní schůzky
 - nástěnka
 - letáky
 - konzultace (konzultační hodiny)
 - internet (www stránky - www.zsmerhautova.cz , email školy - sekretariat@zsmerhautova.cz)
- Aktivity - beseda pro rodiče 5.tříd v případě zájmu rodičů
 - seznámení rodičů s MPP na třídních schůzkách
 - na každých dalších schůzkách vždy pár slov pro rodiče:
 - O drogách. Jak poznám, že moje dítě bere drogy? (viz Příloha č. 6)*
 - Doporučení rodičům, jejichž dítě má problémy s návykovými látkami. Čemu se vyhnout? (viz Příloha č. 7)*
 - O šikaně. Definice pojmu. Varovné signály pro rodiče. Co dělat, když ...? (viz Příloha č. 8)*
 - Jak předcházet vzniku poruch příjmu potravy u svých dětí? (viz Příloha č. 9)*
 - Kontaktní adresy (viz Příloha č. 10)
- Pozn.: Přílohy č.6 - 9, 12 jsou staženy z webové stránky (www.poradenskecentrum.cz) vytvořené kolektivem autorů PPP Brno, Sládkova 45.

Pozn. autora: MPP je flexibilní. V případě aktuálního stavu ve škole je možnost jeho změny, přizpůsobení se aktuálnímu stavu a okamžité seznámení s touto změnou veškerého učitelského sboru a vedení školy.

ředitelka školy

školní metodik

prevence SPJ

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 - Hodnotící dotazník (zpětná vazba) preventivních programů (besedy, testy, chaty apod.) pro ŠMP

Příloha č.2 - Plán činností v oblasti prevence soc.pat.jevů pro šk.rok 2006/2007

Příloha č.3 - Tematické plány občanské a rodinné výchovy pro 6. - 9. ročník ZŠ

Příloha č.4 - Deset bodů, na které přihlížíme ve výuce (jednotlivé třídy)

Příloha č.5 - Volnočasové aktivity

Příloha č.6 - O drogách (přehled nejužívanějších drog). Jak poznám, že moje dítě bere drogy?

Příloha č.7 - Doporučení rodičům, jejichž dítě má problémy s návykovými látkami. Čemu se vyhnout?

Příloha č.8 - O šikaně. Definice pojmu.

Varovné signály pro rodiče. Co dělat, když ...?

Příloha č.9 - Mentální anorexie a mentální bulimie (charakteristiky). Jak předcházet vzniku poruch příjmu potravy u svých dětí?

Příloha č.10-Patologické hráčství (varovné signály) a závislost na počítačích a počítačových hrách . Jak mohou rodiče předcházet hráčství a závislosti na počítačových hrách u svých dětí?

Příloha č.11 - Kontaktní adresy

Příloha č.12 - Co dělat, když ... KRIZOVÝ PLÁN ŠKOLY

Příloha č. 13 - Jak postupovat v případě řešení šikany

Pozn.autora: Přílohy č.6 -10 a č.12 jsou čerpány z Metodiky prevence sociálně patologických jevů: Kolektiv autorů PPP Brno.

Příloha č. 13

Jak postupovat v případě řešení šikany

A. Kostra pětikrokové strategie

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoliv však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Je obecně platná.

Je účinná pro počáteční i pokročilá stadia, děti i mládež a různé typy zařízení.

Tzv. *počáteční kroky*, při zjištění šikany ve třídě (ať se jedná o počáteční stádium, nebo již při vyšetřování pokročilé šikany, tzv. školního "lynčování":

- překonání šoku pedagoga,
- bezprostřední záchrana oběti
- a zvláštní organizační opatření
 - zalarmování učitelů na poschodí,
 - zabránění domluvě a křivé skupinové výpovědi,
 - pokračující pomoc a podpora oběti,
 - nahlášení policii

Důležité!!!

Pokud zjistí TU ve své třídě šikanu, informuje o ní ihned ŠMP, VP. Ti pokračují dle plánu řešení šikany. S průběhem vyšetřování je seznámen ředitel školy i členové pedagogického sboru.

Při zjištění pokročilého stádia šikany se naše škola obrátí na odborníka - specialistu na problematiku šikanování (Mgr. Renata Ježková - SVP G. Preissové, nebo i možnost na PPP Kohoutova, PPP Sládkova).

B. Výchovná opatření - svolání výchovné komise:

1. Pro potrestání agresorů se dle závažnosti rozhodneme mezi těmito výchovnými opatření:
 - Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele.
 - Snížená známka z chování.
 - Převedení do jiné třídy.
 - Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení SVP pro děti a mládež.

2. V mimořádných případech se užijí další opatření (je dobré si svolat kulatý stůl, kde účastníky bude rodič agresora (oběti), kurátor, ŠMP, VP, ředitel školy, příslušníci PČR - nesmíme konfrontovat rodiče agresorů s rodiči obětí, vždy mezi jednotlivými schůzkami musí být prodleva, aby se ani nepotkali.)
 - Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu.
 - Podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
 - Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

3. Oběti šikanování doporučíme a nabídneme psychologickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště.

4. Z každého jednání a vyšetřování se provede zápis

Šikana: šesták rozložil školu

Brno - Na brněnské základní škole Merhautova se usídlil agresor. Je mu čtrnáct, šikaneje děti a učitelé jsou z něj zoufalí. Jednoho žáka 6. třídy, kterou navštěvuje, už vypustil – jeho rodiče jej raději přemístili na jinou školu. Další se snaží překonat psychologické trauma.

Od dvojek z chování po trestní oznámení

„Ano, máme ve škole šikana v rozvínutém stadiu. Ten chlapec nám rozložil už dvě třídy. Dnes jsme na policii podali trestní oznámení,“ potvrdila včera ředitelka školy Jana Foltýnová, která se problémem s násilnickým chlapcem snaží řešit už od loňského školního roku. MF DNES jmenovala na násilníka a šikananých dětí zná.

Čtrnáctiletý drobný blondák přišel na Merhautovu loni ze školy

v Novém Lískovci. „Byl drzý, násilnický, vulgární. Loni jsme to ještě řešili napřed důtkami, nakonec končil s trojkou z chování a propadl,“ uvedla ředitelka. Třída, již opustil, si po jeho odchodu oddechla. I když ne úplně. I teď si tam podle pedagogů mezi své staré známé zajde občas do jednoho bouchnout, jiného ponížit.

Létos se chlapcovo jednání ještě zhoršilo. A vyústilo v otevřený odpor rodičů žáků z jeho nové, opět šesté třídy. Bije je, vyhrožuje násilím, svazuje, vyhazuje jim věci z okna, zavírá je do skříně. „Obrátili se na mě, abych problém důrazně řešila. Děti se bály chodit do školy,“ uvedla Foltýnová. V té době už to ale dávno dělala.

Chvilí klid a znovu teror

Ve škole zasedaly výchovné komi-

se, na pomoc si ředitelka zvala agresorovy rodiče. Nakonec pomáhali šikanu řešit pracovníci dvou pedagogicko-psychologických poraden, na řadu přišla kurátorka sociálního oddělení v Novém Lískovci. Ta násilnicka letos v zimě poslala na tříměsíční pobyt v brněnském výchovném středisku Help me.

Klid byl na Merhautově jen šest týdnů. Rodiče jej z pobytu vzali předčasně zpět a chlapec se vrátil do školy, kde pokračoval v šikanování.

„Po moc jsme nakonec našli, obrátili jsme se na středisko výchovné péče a zdá se, že se nám to konečně daří vyřešit,“ uvedla Foltýnová. Pomoci škole a jejím žákům by mohlo i vyšetřování policie, na niž se vedle školy včera obrátilo.

„Pokud se prokáže, že dítě svým chováním naplnilo znaky trestného činu, může být umístěno do ústavni výchovy. Tu nařizuje soud,“ přibližuje

la kurátorka Iva Hrušková, jak je možné v takových případech postupovat.

Chlapec nechtěl chodit do školy

Pokud by řádění agresora na Merhautově skončilo, oddechla by si mezi jinými hlavně maminka dvánáctiletého žáka šesté třídy. Ten se stal hlavním cílem útoků, agresor a jeho pomocníci si na něj „zasedli“. Chlapec, který se do loňského roku dobře učil, začal mít letos i potíže s prospěchem.

„Když měl jít do školy, bylo mu na zvracení. A pak mi třeba dvakrát týdně volali, že je synovi špatně, bolí ho hlava nebo břicho, ať si pro něj přijdu do školy,“ uvedla maminka oběti, jak jí došlo, že se děje něco špatného.

Pokračování na str. C3

Vrchol šikany? Trestný čin.

Brno - Radí dětem, které se ocitly v problémech. Do toho však denně Renata Ježková ve středisku výchovné péče při brněnském diagnostickém ústavu zvedá telefony a do sluchátka vysvětluje, jak řešit šikany. Obrací se na ni rodiče i pedagogové.

„V případech šikany je třeba ozdravit klima v celém kolektivu, který je násilím zasažen,“ vysvětluje speciální pedagožka do telefonu a hned domlouvá termín, kdy vyrazí čelit dětskému násilí do další z brněnských škol.

Jak vlastně učitel pozná, že se ve škole něco děje? Jak se pozná oběť šikany?

Takové dítě může být osamoceno,

stát mimo, může se mu zhoršit prospěch, je nesoustředěné, jakoby bez zájmu. Může mít zničené nebo znečištěné věci, o přestávkách se snaží držet poblíž dospělých, mnohdy nepřípadně postává před kabinetem učitele. A přidávají se i psychosomatické potíže – bolest hlavy nebo břicha, pocity na zvracení.

Jak častý je šikana jev?

Zárodky šikany jsou odhalitelné téměř na každé škole.

Ve škole v Merhautově ulici rozložil jeden žák už dvě třídy, všichni se ho bojí. Kam až dětská šikana zajde?

Až k trestnému činu, samozřejmě. Ale násilník nebývá sám. Pomáhají mu další děti, které ovládá...

Ano, tacy u dětí funguje pravidlo, že je lepší jít s agresorem než proti němu. Pak by se totiž mohly stát jeho terčem. Šikana vždy provází velký strach u noblesů, kteří agresori „posluhují“.

Jak vlastně taková ryzi šikana vypadá?

Agresor nutí oběť, aby mu poslušovala, nutí ji ke krádežím nebo k vykonávání něčeho, co je proti její vůli. Ponižuje ji a bije. A někdy už má vyčované své noblesy tak, že oběť zbývá na pokyn místo něj.

Je mi divné, že šikanované dítě nejde za maminkou nebo za učitelem a zkrátka nerekuje: Biji mě, musím krást, musím posluhovat...

To dítě se za to stydí, je plné strachu, je v bezmoci. Spoustu věcí a prožitků nedokáže do toho dospěláckého světa vyjádřit. Často mi děti říkají, že nám, dospělým, to neumí ani říct. A když už to řeknou, někdy se setkají s nepochopením. Rodič si mnohdy myslí, že si dítě vymyšlí.

Takže by měli rodiče a učitelé věnovat velkou pozornost steskům všech dětí?

Rozhodně. všechny informace o křivdách si musí ověřit, i když se zdají být často až neuvěřitelné a na konec se třeba ukážou jako falešné. Často ale ne.

Když vyjde šikana na jevo, opouští

zpravidla agresor třídu?

Bohužel. Odcházejí hlavně jeho oběti. Na agresory nemáme páky, a pak – agresorů bývá víc než obětí. Pro školy je jednodušší, když odejde méně dětí.

A agresori na škole si nevyberou novou oběť?

Je jasné, že agresor hledá potenciální oběť, stejně jako oběť hledá potenciálního agresora. Ale pokud se s třídou pracuje dál, nemusí k tomu znovu dojít.

Umí školy vůbec šikany řešit?

No... jak kde. Někde se k tomu postaví čelem, a jinde se snaží smést problém pod prah.

IVANA SVOBODOVÁ